

ללוחמיו תקווה וחזון — ונבשל. במסגרת תכנית-אב, שכונתה תזכיר חג המולד, יזם פלקנהיין אסטרטגיה של התשה נגד צרפת, שביטויה מתקפה מוגבלת בגזרת ורדן. במסגרת מתקפה זו ריכז פלקנהיין כמות אדירה של ארטיל-ריה, וביקש להתיש בעזרתה את כוחה של

ההצלחה של אסטרטגיית ההתשה יש לה ביטוי פסיכולוגי יותר מאשר ביטוי פיסי בהשמדה מצטברת של כוחות אויב. שכן, מה שמביא את האויב להפסקת המלחמה היא שחיקת המוראל שלו, העשויה להיות גדולה משחיקת כוחו הפיסי.

אסטרטגיה של התשה

הרמטכ"ל הגרמני פלקנהיין ותזכיר חג המולד - ניתוח אירוע

אל"מ אברהם אילון

צרפת בהקזת דמה. הוא הניח שריבוי האבדות יפיל את צרפת על ברכיה ויפסיק את לחימתה. אולם הנחה זו של פלקנהיין וגם מטרת המלחמה לא הובהרה לפקוד דיו, אולי מפני שהייתה שטנית. מכל מקום התפתח קרב-שחיקה שנמשך מפברואר ועד יוני 1916, שני הצדדים המתמודדים סבלו מאות אלפי הרוגים ולא הושגה הכרעה. התבררה ההנחה של פלקנהיין שיוקו דם צרפתי הרבה יותר מדם גרמני וכך תישא ההתשה את פירו-תיה לטובת גרמניה.

ראוי לציין כי למרות כישלונו של פלקנהיין, כאשר הפעיל נאצר את מלחמת ההתשה נגד ישראל, ב-1969, קרא לה "הרב אסתנוף" ותרגומו המלולי של הכינוי הוא: "מלחמת הקזת הדם". כמו פלקנהיין, עתיד היה נאצר ללמוד שהקזת הדם היא עניין הדרדי והמתיש עשוי להיות המותש; ובמיוחד אם יידע המיועד להתשה לסכל את מאמצי יריבו ויגיב שלא לפי כללי-המשחק של מתישו (ראה הפצצות ישראל בעומק מצרים ב-1970).

קל יותר להסביר את בחירתו של נאצר באסטרטגיית התשה מאשר את בחירתו של פלקנהיין: נאצר הפעיל את צבאו כשנתיים בלבד לאחר שנחל מפלה מכרעת ב"מלחמת ששת הימים"; ואילו פלקנהיין עמד בראש צבא אדיר שכוחו עדין עמו.

נראה שההסבר לבחירתו של פלקנהיין קשור לאמרתו המפורסמת של פריקלס: "יותר ממה שאני חושש מפני מזימות האויב אני חושש מפני טעויותינו שלנו". היה לכך משקל גדול יותר מאשר לקביעה שהבחירה בין אסטרטגיית הכרעה לאסטרטגיית-התשה מותנית באתגר הסביבות (הבין לאומית, האזורית והפנימית) וביחסי הכוחות.

מאחר שאסטרטגיית ההתשה מביאה הכרעה רק בעקבות תהליך מתמשך, אין היא קוסמת למדינאים ולמצביאים כאחד. אין המדובר בעת החדשה בלבד אלא גם בעת העתיקה. לראיה — חכם המלחמה הסיני הקדום סון טסו כבר אמר: "אין ארץ שתצמח לה טובה ממלחמה ממושכת". עם זאת, לא מתוך בחירה אלא מתוך הכרח, עלתה חשיבותה של אסטרטגיית ההתשה לפחות מאז מלחמת-העולם הראשונה; שכן המלחמות היו בפועל מלחמות התשה, אפילו לא רצו בכך מתכנניהן. יש גם להוסיף לכך כי מלחמת הגרילה במתכונתה החדשה כפי שפיתחה מאז טסה טונג, אף היא מלחמת התשה.

ההתשה במלחמה כזאת אינה מנת-חלקו של צד אחד בלבד. אדרבה, הן הצד היחום את המלחמה והן הצד הניצב'מולו, סובלים אבדות ומותשים (דוגמת מצרים במלחמת "ההתשה", 1969 — 1970). כיוון שכך, השאלה אינה דווקא מי מהצדדים סבל יותר אבדות בנפש ובציוד, אלא: לאיזה צד יכולת ספיגה גבוהה יותר ומי מצליח לשמור על המוראל הלאומי שלו. כדי לשמור על המוראל של לוחמיו ולתת להם תקווה וחזון, קבע מאז טסה טונג בתורת הגרילה שלו כי הכרעת האויב תושג בתהליך מתמשך של שלושה שלבים: שלב מגננה אגב השתמטות מקרב מכריע, נסיגה בעת צורך ותקיפה מרבית של מטרות מזדמנות ברמה הטק-טית; שלב איזון שבו, לאחר בלימת האויב מתחילה ההתכתשות עמו; ושלב התקפה שבו מוכרע האויב לאחר שהותש.

הרמטכ"ל הגרמני אָריק פון פלקנהיין — שבא בספטמבר 1914 במקום מולטקה הצעיר, לאחר כישלון ההתקפה הגרמנית במארנה — לא נהג כמאו ולא טרח לתת

מאז מלחמת העולם השנייה ידעה ישראל יותר מלחמות מכל מדינה אחרת. היא יצאה מנצחת בכל אחת מהן ואולם אף במלחמה אחת לא השיגה הכרעה מלאה. יתר על כן, הערבים ראו את המלחמות כסדרה של קרבות, שבהצטבי רותם יש בהם אסטרטגיה של התשה.

אסטרטגיה של התשה, במובנה הקלסי, מבקשת להשיג הכרעה בתהליך מתמשך של התשת האויב; בניגוד לאסטרטגיית ההכרעה המבקשת לעשות זאת בתהליך קצר ומכריע, בהדגשת שני עקרונות מלחמה: תוקפנות וריכוז כוח, וחתירה מודעת לקרב מכריע. לכאורה טבעי הדבר שבעל היתרון הכמותי והאיכותי יפעיל אסטרטגיית הכרעה, ואילו הלוקה באלה יפעיל אסטרטגיית התשה. באסטרטי-גיה זו ההכרעה מושגת בדרך איטית אך מצטברת של התשת כוח היריב, צעד אחר צעד, עד שנוצר מצב שבו המותש נאלץ להפסיק את המלחמה. ואולם למעשה, תיתכן אפשרות, שגם בעל היתרון הכמותי והאיכותי יפעיל אסטרטגיה של התשה, מתוך אילוצים בין-לאומיים ופנימיים (כגון ארה"ב בוויאט-נאם).

הפרובוקטיוויים של הקיסר הגרמני, שגרמו אי-נוחות אפילו לממשלתו, ותבין כיצד נעשתה גרמניה מקור לדאגת העמים.

יותר משרצה הקיסר עצמו במלחמה נדחף אליה על-ידי החוג הצבאי הפרוסי הקטן שקרא לו בסתר מוג'לב וחיפש תדיר

רוסיה שבאו בעקבותיו, אפשרו את ההת-קרב בין רוסיה לצרפת. שנאתו האישית של וילהלם למלך בריטניה אדוארד ה-7, מנעה התקרבות גרמנית-אנגלית; יתר על כן להיטותה של גרמניה אחר מושבות והקמת צי גרמני אף הגבירו את החיכוכים בין שתי המדינות. הוסף לאלה את נאומיו

בחירתו של פלקנהיינן תתמיה עוד יותר, אם נזכור שהוא ידע כי אפילו עומד לרשות גרמניה ובעלות-בריתה פוטנציאל עצום של כוח אדם וכוח ייצור – האב-דוד וההוצאות העצומות של המלחמה לא יאפשרו לה להתמיד בה לאורך ימים. אדרבה, הן יאלצו אותה לשאוף להכרעה

חוב חרב בורדן

בטרם יהיה מאוחר מדי. הדברים אמורים כמובן בהכרעה במקום שהדבר אפשרי, כלומר בחזית האיטלקית ובעיקר בחזית הרוסית. כדי לנהל הגנה מוצלחת בחזית המערבית, עד שהמערב, עקב כישלון התקפותיו ההמוניות, יכיר בצורך להפסיק את המלחמה ולנהל עמה משא ומתן.

תזכיר חג המולד של פלקנהיינן – והאישים שעסקו בחיבורו ובאישורו
בדצמבר 1915, ערב חג המולד, הגיש הרמטכ"ל הגרמני אריק פון פלקנהיינן תזכיר לקיסר הגרמני וילהלם השני, ובו הציע לו תכנית-אב מנומקת לניהול המלחמה ב-1916. תזכיר זה הביא על גרמניה ועל צרפת, ולא עליהן בלבד, שואה גדולה שתוצאותיה חרגו מעבר לשנת 1916 ואף מעבר למלחמת-העולם הראשונה בכללותה. כ-70 שנה לאחר חיבורו של אותו תזכיר, ניתן לנו כחכמים-לאחר-מעשה לבחון את התכנית המוצגת בו על-פי ביצועה הלכה למעשה. אף אפשר לנו לעשות הקבלה עם בעיות דומות שחזרו במלחמת-העולם השנייה ואף לאחריה – כולל במלחמות ישראל-ערב.

שניים עסקו בחיבור תזכיר חג המולד: הרמטכ"ל פלקנהיינן והקולונל טאפן, קצין-המבצעים שלו. אחד אישר אותו: הקיסר וילהלם השני.
בן 29, לפתע, כמעט בהיסח-הדעת, ירש וילהלם קיסרות הולכת ומתעצמת. מסוחרר מהתעצמות קיסרותו, נטה הקיסר הצעיר ליהירות והצהיר הצהרות מסוכנות, בלא שיעורר עליו התנגדות של ממש מצד נתיניו ומצד החוג השולט מקרב האצולה הגרמנית. וילהלם השני אף טרח לסלק ממעמדו את הקאנצלר ביסמרק, אחרי 28 שנות שירות. סילוקו של ביסמרק וניתוק קשריה של גרמניה עם

בחזית המזרח; קיפאון בחזית הסרבית עקב הפניית עיקר המאמץ האוסטרי כלפי האיום הרוסי; ראשית ההיערכות התור-כית למלחמה לצד המרכז ותחילתו של מצור ימי בריטי על גרמניה.

כעבור שנה היה המצב כך:

א. בחזית המערב — הצבא הגרמני ערוך להגנה לאחר שהדף את התקפות הבריטים בגזרה הצפונית, במרס — מאי 1915, ואת התקפות הצרפתים במאי — אוקטובר בגזרה הצפונית ובפברואר — נובמבר בגזרה המרכזית; ולאחר שנהדפו התקפותיו שלו בגזרת איפר בינואר ובאפריל 1915.

לעתים רחוקות תמצא קצין שנוא כל-כך על ידעיו כקצין זה, שהתבלט בלשונו הלגלגנית. ייתכן שדווקא לגלגנותו זו, חיבבה את טאפן על פלקנהייין. אף הוא הצטיין בבזו של יונקר אמיתי לא רק כלפי ה"המונים", שמאבדותיהם הרבות לא התרגש כלל, אלא גם כלפי בעל-בריתו החשוב ביותר, הרמטכ"ל האוסטרי קונרד פון הוצנדרוף.

כנגדל פרוסי, לא יכול פלקנהייין לשכוח את ניצחונם הגדול של הפרוסים על האוסטרים בקרב סאדובה, בשנת 1866. במלחמת-העולם הראשונה נחל הצבא האוסטרי יותר כישלונות מניצחונות. לא היה בכך כדי לעורר כבוד בלבו של פלקנ-

הרכים להביא את הקיסר "מדיבורים למעשים". בספרה "אוגוסט 1914" אומרת ברברה טוכמן, שהקיסר לא רצה במלחמה כללית. לדיבריה, הוא רצה בעצמה גדולה יותר, ביוקרה גדולה יותר ומעל לכל — בסמכות גדולה יותר לגרמניה בני הענייני העולם. אך הוא העדיף להשיג את כל אלה באיום על אומות אחרות ולא במלחמה אתן. קיצורו של דבר: הוא ביקש לו את שכר הלודר בלי הקרב בזירה. אין תימה איפוא שכאשר הייתה המלחמה בעיצומה, השתדל וילהלם השני להעלים עין מפניה האמיתיות. זאת גם אחת הסיבות לחיבה שהגה לפלקנהייין: לדעת יודעי-דבר, חסך ממנו הרמטכ"ל שלו את הצער הכרוך בשמיעת דו"חות מפורטים על אבדות.

חיבת הקיסר לפלקנהייין החלה באחד מתמרוני הקיץ שקדמו למלחמת-העולם הראשונה. וילהלם חזה כיצד רמ"ט הארמיה ה-16, אריק פון פלקנהייין מנהל את העניינים במקום מפקדו פריטביץ, חסר היעילות וההססן. הקיסר התרשם מאוד בתמרון זה מהיכולת הגנוזה בפלקנהייין. מכאן ואילך דאג לעלייתו המסחררת בסולם הפיקוד. הוא לא ידע כי התבלטותו של פלקנהייין לא באה בשל כישורונותיו בלבד, אלא מחוסר נאמנותו למפקדיו. מכל מקום, פלקנהייין שבאקדמיה לקצינים נחשב לחניך בינוני ובשנת 1896 היה רבי-סך, נעשה ב-1912 מיוזג-גנרל. זאת ועוד, ב-1913, כשעמד לבקש העברה מיחידתו, בשל סכסוכים חריפים — הגיעה אל פלקנהייין הידיעה כי הועלה בדרגה ומונה לשר-הביטחון.

עם הדחתו של מולטקה הצעיר מתפקיד הרמטכ"ל, בעקבות כישלון מערכת המארנה, בספטמבר 1914, מונה פלקנהייין לרמטכ"ל תחתיו בנוסף לתפקידו כשר-הביטחון, והוא בן 53.

לכאורה הייתה בכך יעילות, שיד אחת, מדינית וצבאית, אוחות בהגה הנהגת המלחמה של גרמניה; כך מכל מקום סברו כמה מאנשי-הצבא הגרמנים. ואולם לא כן סבר ראש ממשלת גרמניה, המדינאי האזרח באתמן הולוג. ואכן מקץ חודשים מספר אילץ את פלקנהייין לוותר על תפקיד שר הביטחון. פלקנהייין לא התעקש לקיים תפקיד זה בידו, בשל העומס הגדול שהיה מוטל עליו כרמטכ"ל, אפילו שהעביר חלק לא-מבוטל מעומס זה אל קצין-המבצעים החביב עליו, הקולונל טאפן.

קשה להבין את טעם חיבתו של פלקנהייין לקצין-המבצעים שלו. אליסטר הורן, בספרו "מחיר התהילה", טוען כי רק

שבויים גרמנים מובלים לכלאם בצרפת

ב. בחזית המזרח — הצבאות הגרמניים והאוסטריים ערוכים מול צבאות הרוסים שנסוגו עד לקו ביצות הפריפט, לאחר שהובקעו קווייהם במערכת גורליצה-טרנוב.

ג. בחזית הבלקן — הצבאות הגרמניים, האוסטריים והבולגריים מקיימים קשר יבשתי עם תורכיה לאחר הבסת סרביה, ומולם עומד כוח בריטי וצרפתי קטן, שנעץ "יתד" בגזרת סלוניקי.

ד. בחזית איטליה — הצבאות האיטלקיים והאוסטריים עומדים אלה מול אלה, והתקפות האיטלקים מאז מאי 1915 אינן מועילות אלא לשיפור

היין. הולזל של הרמטכ"ל הגרמני בארסטרים ובמפקדם גרם אי-אמון ואי-תאום בינם לבין גרמניה. שיאו של יחס זה עתיד למצוא את ביטויו בהעלמת תכנית "חג המולד" מקונרד פון הוצנדרוף; ומן הצד האוסטרי — בהעברה של הכוחות הארסטריים הנבחרים מהחזית הרוסית לחזית האיטלקית בלא-ידיעת בעל-הברית הגרמנים.

רקע כללי

בנובמבר 1914 כאשר נכנס פלקנהייין לתפקידו כרמטכ"ל, מצא עצמו לפני שוקת שבורה: מפלת הגרמנים בקרב המארנה, בחזית המערב; האיום הרוסי

ניה לעשות אחת מן השתיים: להביס את אויביה או להביאם לידי הכרה שאין בכוחם להביסה ומוטב להם להשלים עמה על בסיס ההישגים לאותה עת. ספק אם אפילו שלפין האמין כי גרמניה תוכל להביס את כל אויביה, ולא כל שכן פלקנר היין, שראה בכישלון תכנית שלפין, שאמרה להביס בכיתור רבתי, ותוך שבו-עות מספר בלבד, את האויב הקרוב של גרמניה: צרפת.

יתר על כן, אם משתמע מתכניתו של שלפין כי האויב הראשון במעלה של גרמניה היא צרפת, הנה פלקנהיינן מביע דעתו במפורש כי האויב הוא הידיעה של גרמניה היא בריטניה שיש לה עמדת כוח והשפעה על כל בעלות בריתה ולה עיקר הנתונים והרקע ההיסטורי לנהל את מלחמת-ההתשה המסוכנת לגרמניה. אם אלה פני הדברים, הרי מטרת גרמניה להרויח לבריטניה כי אין סיכוי למלחמת-ההתשה שלה. כלומר: המטרה אינה להביס את אנגליה אלא רק להוכיח לה כי אין היא יכולה להביס את גרמניה ומוטב לה שתשלים עמה.

ב. הנתונים הכלליים

קרקע — אי-אפשר להגיע אל היבשת הבריטית המוקפת ים, כדי לאיים איום ישיר על בריטניה ולאצרה להסכים לתיקו. זאת ועוד: בשל תנאי הקרקע הבר-צית בפלנדריה, אי-אפשר אף לתקוף את חיל-המשלוח הבריטי ביבשת-אירופה, העושה בפלנדריה.

אויב — צרפת, רוסיה, סרביה ואיטליה ובעיקר, בריטניה. על בריטניה אומר פלקנהיינן בתזכירו, כי היא זועזעה על-ידי הגרמנים, והראייה — היא אימצה את שיטת הגיוס הכללי. ואולם דווקא זה מוכיח כי היא מוכנה לקרבנות כדי לסלק מעל דרכה את המתחרה שלה, גרמניה. לדעת פלקנהיינן, כל ניסיון שתעשה גרמניה להגיע לידי הבנה עם בריטניה רק יחזק את רצון-הלחימה של הבריטים, שיראו בכך סימן לחולשה גרמנית, ומצד שני, דווקא מפני שהבריטים רגילים לכלכל את ענייניהם בקור-רוח, יש מקום לתקווה, כי יגיעו לידי הכרה שאין בכוחם לנצח את הגרמנים באמצעים צבאיים ובדרך של מלחמת-התשה — לו רק תינתן לגרמניה ההזדמנות הנאותה להוכיח לבריטים, כי אמונתם שמלחמה זו תפיל את גרמניה על ברכיה, אין לה על מה להסתמך.

כוחותינו — פלקנהיינן אינו מרחיב את הדיבור בעניין זה, הכאוב לגרמנים. נראה שלא נוח לו לגלות דעתו על בעלות-בריתה של גרמניה. די לו בכך שהוא מציינ

הפוטנציאלית של רוסיה נראה שיסודה בטעות שבחוסר-ידיע. עוד נשוב ונרון בזה אבל כבר עתה נזכיר כי ביוני — ספטמבר 1916 הוכיחה האופנסיבה של ברוסילוב כי כוחם של הרוסים עדיין עמם וגרמה לפלקנהיינן שיפנה כוחות מחזית המערב אל חזית המזרח, כמו שאירע לקודמו, מולטקה הצעיר, בשלבים קריטיים של קרב המארנה.

ניתוח תזכיר "חג המולד"

שנה לאחר שנכנס לתפקידו כרמטכ"ל, הגיע פלקנהיינן למסקנה שהוא לא הביע אותה במפורש בתזכירו החשוב. מסקנתו כי למעשה אין לגרמניה סיכוי לנצח

עמדות בלבד.
ה. בחזית המזרח התיכון — הצבאות התורכים בולמים את ההתקדמות הבריטית בעיראק ליד בגדד, וכן בולמים ניסיון נחיתה והתקדמות בחצי-האי גליפולי, לאחר שהכשילו ניסיון פריצה של הצי הבריטי-הצרפתי לדרדנלים.

פלקנהיינן סיכם את המצב בפתח תזכירו:

א. צרפת נחלשה מבחינה צבאית וכלכלית בשל אבדן שדות הפחם בצפון-מזרח.

ב. צבא רוסיה אמנם לא מוגר, אך כוחות המתקפה שלו נופצו ושוב לא

במלחמה, אלא להגיע למצב של תיקו בלבד.

בחרנו להציג את הדברים שבתזכיר בדרך "הערכת-המצב" כדי להקל על הצגתם וניתוחם. על כן, נפתח ונרון בבעיה הראשונה העומדת לפני מעריך-המצב: הגדרת "המטרה".

א. מטרת המלחמה

מה הייתה מטרת המלחמה של גרמניה עם כניסתה אליה באוגוסט 1914? נראה כי היא ביקשה לכפות על אויביה את תכתיבי-השלום שלה, שלפיהם תהיה לה עמדת-בכורה באירופה והשפעה גוברת בעולם. כדי להכתיב שלום, היה על גרמ-

יחזרו לקדמותם.

ג. צבא סרביה כמוהו כמחוסל.

ד. איטליה לא יכולה עוד להאמין בהגשמת שאיפותיה וכל רצונה הוא לחסל את הרפתקתה בכבוד.

ה. לבריטניה עמדת כוח והשפעה על כל בעלות-בריתה.

השוואת סיכום זה עם הסיכום הזייתי שקדם לו מצביעה על עובדה מעניינת: פלקנהיינן אינו מזכיר כלל את תורכיה וזה אומר דרשני. נראה כי פלקנהיינן רוצה לומר שאין הוא מייחס חשיבות של ממש לבעלת-בריתה זו של גרמניה.

אם התעלמותו של פלקנהיינן מתורכיה הייתה בידועין, הנה התעלמותו מעצמתה

כי כוחן של בעלות-ברית אלו מוגבל, וכמוהו כוחה של גרמניה. מה שאין הוא מפרש — נעשה אנחנו, אם גם בתמיכה בעלת-הברית העיקרית של גרמניה, אוסטריה-הונגריה, קיימה צבא המורכב מיוצאי לאומים שונים ומשונים. האוסטרו-הונגרים היו כמחצית הצבא הזה ואילו מחציתו השנייה כללה צ'כים, סלובנים, רומנים, יוגוסלבים ואיטלקים, שרובם לחמו שלא מרצון למען הקיסרות האוסטרו-הונגרית, אשר מעולה ביקשו להשתחרר.

בעלת-בריתה השנייה של גרמניה הייתה תורכיה, מדינה כושלת שלא הייתה מסוגלת כלל לתחזק את צבאה. בעלת-בריתה השלישית הייתה בולגריה, שצבאה אמנם אמיץ וטוב למדי, אלא שעצמתו פחותה מ־400 אלף איש. כך אפוא, כפי שהוכיחה הלחימה עד שלהי 1915, היה על גרמניה להסתמך בעיקר על כוחה שלה בלבד. ואולם ספק אם הייתה גרמניה מסוגלת להרחיב הרחבה ניכרת את צבאה. לדעת פלקנהיינ בתזכירו, לנוכח המחסור הבולט בקצונה בעלת אימון מספיק, הקמת עוצבות חדשות לא זו בלבד שלא תביא לגרמניה תוספת-כוח בעל ערך צבאי מדי, אלא אף עלולה לגרום תוצאות שליליות במצבה הפנימי, כאשר תמתח יתר על המידה את כושרה לשאת בעול המלחמה.

זמן — בעניין זה אומר פלקנהיינ במפורש כי הזמן פועל לרעת גרמניה. הוא קובע, כי אויבי גרמניה, תודות לעליונותם באדם ובחומר, מגדילים את משאביהם בקצב מהיר הרבה יותר ממעצמות המרכז. הוא מוסיף ואומר, כי אם תהליך זה יימשך, עלולה להגיע שעה שבה משקל המספרים כשלעצמם ישלול מגרמניה כל סיכוי לניצחון. כיוון שכך, הוא מגיע למסקנה שעל גרמניה לפעול במהירות כי אין לה זמן לאבדו.

מזג-האוויר — פלקנהיינ אינו מתעלם מגורם זה, אם גם אינו מרחיב עליו את הדיבור. יש לכן משמעות לעיתוי ההתקפה הגרמנית. הוא קובע כי אם ברצונה של גרמניה לפתוח במתקפה בזירת פלנדריה או בזירה הרוסית, הרי שהיא ניתנת לביצוע רק עם השתפרות מזג-האוויר, כלומר, רק באפריל 1916. **גורמים אחרים** — המדובר במדינות אחרות, העשויות להצטרף לאחד הצדדים הלוחמים, ובראש וראשונה, ארה"ב ורומניה.

אשר לרומניה, פלקנהיינ מדגיש את תלותה של גרמניה במשאביה של מדינה זו. עם זאת, אין הוא מודאג מן האפשרות

שרומניה תנתק את קשריה עם גרמניה; אדרבה, הוא מרמז, כי אם רומניה "תפרוק עול" יהיה אפשר להתגבר על זה בקלות. ואמנם זה הוכח בספטמבר-דצמבר 1916, כאשר בתגובה על כניסת רומניה למלחמה לצד בעלות-הברית, היא הוכרעה במסע-בזק של כוח גרמני, בולגרי ותורכי.

אשר לארה"ב, נראה שפלקנהיינ מיעט בערכה. בהקשר לדרישתו להפעיל מלחמת צוללות עד-חורמה, הוא אמנם מכיר בסכנה שהדבר עלול להביא את ארה"ב — שהוא מכנה "בעלת-בריתה הנסתרת של אנגליה" — להיכנס למלחמה לצד בעלות-הברית; אולם במקביל הוא מנסה להמעיט בחומרתה של סכנה זו. הוא מביע ספק אם יחליטו האמריקאים להתערב התערבות פעילה במלחמה ביבשת אירופה, לאחר שגרמני ניה תציג עמדה נמרצת על-ידי הדיפלומט טים שלה, בדבר זכותה להשתמש בצוללות מתחת למים, לנוכח התנהגותה "חסרת המצפון" של אנגליה ביים ועל-פני המים. הוא אף מפקפק אם כאשר יחליטו האמריקאים להתערב במלחמה יוכלו לפעול בכוח מספיק ובעוד-מועד. בסיכום: מעצם דרישתו של פלקנהיינ לפתוח במלחמת צוללות עד-חורמה, שעוד ידובר בה, משתמע ללא-ספק כי הוא מבקש — ולו כטכסיס שכנוע בלבד — להפחית מסכנת האפשרות של כניסת ארה"ב למלחמה.

עד כאן, על הנתונים והגורמים המשפיעים. ומכאן, לשיקולים.

אם נקבל כי פלקנהיינ אכן הסתפק בתיקו וכי מטרתו הייתה להוכיח לבריטניה שאין סיכוי למלחמת-ההתשה שלה — הרי עלינו גם להצביע על הדרך שבה ביקש לעשות זאת. לאמיתו של דבר, הוא עצמו התלבט קשות בבחירת דרך-הפעולה ואף ציין בתזכירו כי קל לומר מה יש לעשות יותר מאשר למצוא דרך כיצד לעשות זאת. למעשה עמדו לפניו ארבע שאלות-יסוד, הנובעות זו מזו:

א. האם יש להוכיח לאנגליה את הדברים בדרך "הגנה" או בדרך "התקפה"?

ב. אם לבחור ב"התקפה" — האם לנהל התקפה רבתי או התקפה מוגבלת?

ג. כך או כך, היכן לתקוף?

ד. באיזו שיטה ובאילו אמצעים יש לבצע התקפה זו?

ג. הגנה או התקפה?

בעניין השאלה הגנה או התקפה אין פלקנהיינ מרחיב את הדיבור. הוא רק

אומר כי במבט רחוק אין די לעמוד בהגנה. ועם זאת, הוא מדגיש כי "לעמוד בהגנה" הוא בהחלט כיוון-מחשבה שיש לפתחו. לכאורה, מעצם הצגת גורמי "הזמן והמרחב", שלפיו הזמן פועל לרעתה של גרמניה — שוב אין מקום לדון ב"דרך הגנה"; שכן, תיאורטית יכולות בעלות-הברית לסגור על גרמניה כעל מבצר, לא לתקוף אותו ולתת לזמן לעשות את שלו". כלומר, להכניע את גרמניה ברעב ובהתשת כוחותיה עד תום. ואולם למעשה לא כך היו פני הדברים. מצביאי בעלות-הברית ובמיוחד הצרפתים היו קצרי-רוח וחסדי ההתקפה. הם תקפו ללא-הרף, על-אף האבדות העצומות

גנרל פון פלקנהיינ

שנגרמו להם. מדוע אפוא לא אפשר להם פלקנהיינ לחזור על טעויותיהם? הרי אם מדובר על ההוכחה שאי-אפשר לנצח את גרמניה, היש הוכחה טובה מזו, המביאה את התוקף לכלל יאוש עם כישלון התקפותיו?

תזכירו של פלקנהיינ משיב על שאלות אלה תשובות חלקיות בלבד. אחת התשובות היא, שהתקפה של בעלות-הברית בגזרה קרובה לרשת מסילות הברזל הגרמנית, עשויה לסכן את כל החזית הגרמנית בצרפת ובבלגיה; על כן יש להקדים ולתקוף ולשבש בעצם ההתקפה את תכניות האויב. והתשובה השנייה — שהתקפה בגזרה זו תגרור את האויב, הן בזירת המערב והן בזירות האחרות, להתקפות מקלות, ובכך יתאפשר למעשה לנצל את יתרונות ה"הגנה".

התשובה השנייה ראויה שנרחיב עליה את הדיבור, דווקא משום שהתייחסות פלקנהיינ לאפשרות זו מובלעת ככאגב בתזכירו, באומרו: הניסיון לחפש הכרעה בהתקפה בחזית האנגלית שבמערב אינו

בפלנדריה — בשל הבוץ שבאזור לפחות עד אפריל 1916. נבחן אפוא את נימוקיו של פלקנהיין בעד ונגד ניהול המערכה נגד אנגליה מחוץ לחזית המערב — כלומר במזרח התיכון ובסלוניקי.

המזרח התיכון: פלקנהיין מודה כי ניצחונות בסלוניקי, בעיראק או בתעלת סואץ, כיבוש מצרים, או מסע להודו — כמכה עקיפה לבריטניה — עשויים לסייע לגרמניה. שכן זה עשוי להגביר את הפקד פוקים בדבר עליונותה של בריטניה בקרב עמי המזרח התיכון והעולם המוסלמי. ואולם, לדעתו ה"מגבלות" הכרוכות בדבר גדולות מן ה"יתרונות". לבעלות-בריתה של גרמניה אין די כוחות לביצוע

א. מתקפה בגזרה הבריטית מחייבת 30 דיוויזיות שאי אפשר לרכון בחלק אחד של החזית; ריכוז שכזה עלול "לייבש" את שאר החזיתות מעתודות, לסכן גזרות רגיי שות ולהותיר ללא עזרה את בעלות-הברית הכושלות. אין סיכויים להתקפות המוניות, העלולות להיחפז לבית מטבחיים.

ב. הקשיים הטכניים בשליטה ובתחזוק ההמונים הדרושים להתקפה כזאת גדולים כל-כך שאי-אפשר להתגבר עליהם. אין יעד הגיוני להתקפה בעצמה כה רבה, שכן כיבושו של יעד כזה חייב להביא לפחות לסילוק הבריטים מהיבשת ולהדיפת הצרפתים עד אל מעבר לסום;

מומלץ כלל ועיקר הגם שהזדמנות לעשות כן עלולה לצוץ בביצוע התקפות-נגד מצד האנגלים. או באמרו: אין להניח כי רוסיה תוכל "להחיות" את כוחה הצבאי וגם אם תעשה זאת אין זה צריך להדאיגנו; אדרבה, צבאה יספוג א"בדות וזה רק יחיש את תהליך התפוררותה.

לדעתנו בסתר לבו חתר פלקנהיין להגיע לתיקו המבוקש על-ידי "הגנה" מוצלחת שתוכיח לתוקף כי אין לו סיכוי לנצחה; אלא שכפרוסי, לא היה לו נוח לומר זאת במפורש, ולא כל שכן, לקיסר ולהלם השני.

גנרל קאסטלנאו

גנרל זימור

גנרל פטן

המעשה. גרמניה לא תוכל לספק להן כוחות אלה בשל קשיי התעבורה אליהן. והעיקר, לניצחונות בוירות אלה לא תהיה השפעה מכרעת על מהלך המלחמה. מה גם שאנגליה יודעת "לבלוע" מפלות כפי שהוכיחה באנטוורפן ובגליפולי. יתר על כן, נראה לפלקנהיין כי כישלון נסיונות כאלה עלול לגרום נזק ממשי: יציאת בעלות-הברית של גרמניה מהמשחק. משתמע אפוא מדבריו — אף שהוא אינו אומר זאת במפורש — כי על מעצמות המרכז להסתפק במניעת מפלות במזרח-התיכון ולא לפתח מאמצי-שווא.

לוחמת הצוללות: בעוד פלקנהיין פוסל "גישה עקיפה" ביבשה נגד בריטניה מחוץ לחזית המערב, אין הוא פוסל אותה בחזית הים. בחזית זו תומך פלקנהיין בכל לב במלחמת צוללות עד חורמה — ונימור קיו עמו:

ראשית — לוחמת הצוללות תפגע בבריטניה במקום הרגיש ביותר שלה — נתיבי התחבורה הימית, שהיא תלוייה בהם תלות מלאה; שנית — לגרמניה

ומאחר שזה מעבר לאפשרות הביצוע, אין כל טעם בהתקפה.

ג. גם אם יסולקו הבריטים מהיבשת, אין ביטחון שיפסיקו להלחם, כי מעיקרו של דבר, המלחמה ביבשת, בגייסותיה שלה, היא לבריטניה עניין צדדי. זאת ועוד, אי-אפשר להקים עוד עוצבות גרמי ניות למלא אחר הצרכים.

הצורך שראה פלקנהיין לגבב תירוצים על תירוצים מרמו כמדומה שהוא עצמו לא היה משוכנע בטיבם וביקש לחזקם זה בעזרת זה. מכל מקום, דבר אחד בולט: פלקנהיין לא תמך באסטרטגיה של התקפה רבתי אלא באסטרטגיה של הגנה, מלווה בטקטיקה התקפית.

ה. היכן להנחית את המתקפה? כבר הבאנו את דעתו של פלקנהיין, כי אין לתקוף את חיל-המשלוח הבריטי על ארמת צרפת. בסעיף "קרקע" ובסעיף "מוז" אוויר" הצגנו את הנתונים שלפיהם אי-אפשר לתקוף במישרין את בריטניה בשל היותה אי ואת חיל-המשלוח הבריטי

ד. התקפה רבתי או התקפה מוגבלת?

מעצם ההערכה שפלקנהיין ביקש להתגונן יותר מאשר לתקוף — כבר משתמעת התשובה שהוא לא היה מוכן לפתוח בהתקפה רבתי. גם דרכו בניהול המלחמה במשך כל שנת 1915 מלמדת, כי הכרתו בנתון היסודי, שמשאבי גרמניה מוגבלים ממשאבי אויביה חייבה אותו לנהוג חיסיון כון בכוחה. פלקנהיין בחר אפוא שיטות לניהול מתקפות מוגבלות ולא מתקפות גדולות. הינדנבורג ולודנדורף האשימוהו כי בכך מנע למעשה השגת הכרעה בחזית הרוסית. תשובתו למאשימוי הייתה כי הכרעת החזית הרוסית לא יהיה בה כדי להביא הכרעה במלחמה בכללותה — אם אפשרית בה בכלל הכרעה — וכי מוטב לשמור את הכוחות לחזית המערבית. ואולם משהוא דן בתזכירו בהפעלת הכוחות בחזית המערבית, נגד חיל-המשלוח הבריטי, אין הוא מוכן לפתח התקפה רבתי — ותירוצים יש לו למכביר:

זכות מלאה להשיב לאנגליה מידה כנגד מידה — ואף אפשר להסביר זאת בתע-מולה — מאחר שאנגליה נוהגת אותה שיטת מלחמה נגד גרמניה; אם כי היא עושה זאת באוניות-מלחמה ולא בצול-לות; ושלישית — אם לוחמת הצוללות תגרום את כניסת ארה"ב למלחמה, התערבות זו תבוא בכוחות ובזמן ששוב לא תהיה להם משמעות; שכן בריטניה הרעבה לא תהיה מסוגלת עוד להמשיך ולהילחם בכוחות עצמה.

עם זאת מציג פלקנהיינן גם את המגר-עות שבלוחמה זו. שתיים הן מגרעות אלה. על האחת אין פלקנהיינן מדבר במפורש — זו השאלה המוסרית הכרוכה

נסִיךְ הַכֹּתֵר הַגֵּרְמָנִי

בהפעלת כלי-מלחמה כצוללות ללא הגבלה והמגרעת השנייה: זירוז כניסתה של ארה"ב למלחמה. שתי מגרעות אלו הביאו בסופו-של-דבר את הקיסר הגרמני להחלטה, שלא להפעיל לוחמת צוללות עד-חורמה.

ראוי לציין שמניעת לוחמת-הצוללות, מן החשש של הצטרפות ארה"ב למלחמה, לא היה לה מקום, לפחות מבחינה צבאית. שכן ארה"ב הייתה נכנסת ממילא למלחמה ורחיית כניסתה לא הייתה שקולה כנגד התרומה העצומה שמלחמת הצוללות הייתה עשויה להביא לגרמניה כבר ב-1916, יותר משנה לפני שהופעלה הלכה למעשה.

מכל המלצותיו של פלקנהיינן בתזכירו, ההמלצה בדבר מלחמת הצוללות הייתה כמורמה ההמלצה השנייה בחשיבותה, אם לא הראשונה. ואכן, הוא אמר לסי-כום: "אם נסרב לאמץ מלחמת-צוללות בלתי-מוגבלת, משמעות הדבר שנוניח אמצעי חשוב לאין-ערך להשגת יתרון, לדעת כל מומחינו, למען בעיה שהיא

אמנם כמורה, אך אינה יותר מאשר בעיה. **במצבה הנוכחי של גרמניה ויתור כזה אסור במפורש.** ואולם המלצה לחוד ועקשנות לקיימה לחוד. משנדחתה ההמלצה, אמנם הגיש פלקנהיינן את התפטרותו לקיסר וכמוהו עשה שר הצי טירפיץ. אלא שבניגוד לטירפיץ, שבמרס 1916 עזב את תפקידו, חזר בו פלקנהיינן ותחת ש"יתפטר בכבוד", סופו ש"התפטר" בלחצים של אלה שהכריעו נגדו בשאלת לוחמת הצוללות.

חזיתות אירופה — בתזכירו מביע פלקנהיינן את דעתו כי אם גרמניה תוציא מהמשחק את צבאות צרפת, רוסיה ואיט-ליה ואילו אנגליה תישאר עומדת לבדה מול גרמניה — "תאוותה להשמיד את גרמניה סופה להכשילה". ואף-על-פי-כן, אין הוא ממליץ להוציא מהמשחק את כולן בעת ובעונה אחת, אלא את צרפת בלבד.

על-פי שיקוליו בדבר דלות משאביה של גרמניה, לנוכח שאיפתו לחסוך ככל האפשר בכוחות ובהתחשב ביחסיו הכוחות הכוללים — אפשר להבין מדוע פלקנהיינן לא היה מוכן להמליץ על מתק-פות נגד צרפת, רוסיה ואיטליה בעת ובעונה אחת. ואולם קשה יותר להבין, מדוע שיקוליו אלה לא הביאוהו לידי החלטה לנהוג בשיטה של הוצאת "החור ליידי החלשה ביותר", היא איטליה, מן המלחמה כצעד ראשון.

חזית איטליה — איטליה ש"בגדה" במעצמות המרכז (בתחילה בהישארה ניטרלית ולאחר-מכן, במאי 1915, בהי-כנסה למלחמה לצד בעלות-הברית) הדאיגה במיוחד את שכנתה אוסטריה-הונגריה. שהרי דרך שנהגה רוסיה בגרמ-ניה המכוונת את עיקר מאמציה נגד צרפת, כשפתחה חזית שנייה — כן עשתה איטליה לאוסטריה-הונגריה שעה שזו כיוונה את עיקר מאמציה נגד רוסיה. לרמטכ"ל האוסטרי קונרד, לא היה ספק, שהמאמץ העיקרי של אוסטריה-הונגריה חייב לפנות נגד איטליה שתקעה סכין בגבה. הוא ידע שאין עמו כוח להתקדם ולהחזיק במרחביה של רוסיה, ולו גם יצטרף למאמץ זה כוח ניכר מאוד של הצבא הגרמני. יתרה מזאת: כאשר קונרד העמיד לפניו, כחבר בקואליציית המרכז, לא רק את האינטרסים הצרים של מדינתו-שלו אלא של הברית בכללותה, הגיע למסקנה, כי איטליה היא המקום היחיד שבו לפחות שתיים מתוך חברות הקואליציה — אוסטריה-הונגריה וגרמ-ניה — מסוגלות למאמץ-שותף בעל סיכויים ברורים לניצחון. על כן, הציע את

איטליה כיעד העיקרי לשנת 1916. ואולם הצעתו זו לא נתקבלה על פלקנהיינן, שקרובים ללבו האינטרסים של גרמניה ולא של אוסטריה. פלקנהיינן לא ראה כל צורך ללכת לקראת קונרד בעל-בריתו העיקרי ולו כדי לשמור על עצם קיומה של הברית. אדרבה, הוא אומר בתזכירו במפורש, כי אף שאוסטריה-הונגריה לוחצת לחיסולו המידי של החשבון עם איטליה, אסור לגרמניה להסכים לכך כי זה יביא יתרון לאוסטריה-הונגריה ולא יסייע למלחמה בכללותה, מאחר שהכרעת איטליה לא תשפיע כלל על בריטניה.

נשאלת אפוא השאלה: כיצד תוכרע איטליה? על כך נותן פלקנהיינן תשובה זו: איטליה היא אחת מאויבות גרמניה שבע-יותר הפנימיות יוציאו אותה בקרוב ממילא משותפות-פעולה במלחמה ומוטב להניחה לנפשה.

המציאות הוכיחה את ההיפך הגמור: כברול מלובן המתחשל עם כל מהלומה, כן התחשלה איטליה ובסופו של דבר היא-היא שהנחיתה על אוסטריה-הונגריה את מכת-המוות.

החזית הרוסית — נימוקים דומים מביא פלקנהיינן ביחס לרוסיה. גם עליה הוא אומר כי צרותיה מבית יאלצו אותה לוותר על המלחמה תוך זמן קצר יחסית. כן הוא אומר שאין להניח כי רוסיה תוכל "להחיות" את כוחה הצבאי, אשר הוכה על-ידי הגרמנים והאוסטרים-הונגרים בשנת 1915.

לאמיתו של דבר, אף שפלקנהיינן מתעלם מהאפשרות להחיות את הכוח תוך זמן קצר — אין הוא מתעלם מאפש-רות שרוסיה תצא במאמץ צבאי. ואולם, לדעתו, אם רוסיה תנסה לעשות זאת תביא אבדות ניכרות על צבאה ותחיש את קצב התפוררותה. משתמע מזה למעשה — אם גם אין פלקנהיינן אומר זאת במפורש — שהוא מעוניין לגרום את רוסיה להתקפת-הסחה לטובת בעלות-בריתה, כדי לנצל את יתרונות ההגנה, לגרום לה אבדות ו"להוציאה מהמשחק" באסטרטגיה של התשה.

לדעתם של הינדנבורג ולודנדורף (לאחר המלחמה תמכו בדעתם גם לידל הארט וצ'רצ'יל) רצוי היה "להוציא את רוסיה מהמשחק" ב-1916, באסטרטגיה של הכרעה, כדי להשתחרר לביצוע המאמץ העיקרי במערב כבר ב-1917. דעה זו הייתה ידועה לפלקנהיינן ולקיסר וילהלם השני, שהעריך את הוגיה בזכות ניצחונותיהם במזרח. על כן לא יכול פלקנהיינן לבטלה במחיידי כפי שנהג

ברעת עמיתו רמטכ"ל אוסטריה. פלקנהיין נאלץ אפוא להביא בתזכירו נימוקים מדוע רוסיה אינה יעד מעשי.

הוא מודה אמנם כי השטח העשיר של אוקראינה הוא יעד חשוב, אך טוען כי התעבורה אליה אינה טובה דיה, ולא כל שכן אם יובאו בחשבון תנאי מזג-האוויר ותנאי-הקרקע המשובשים עד חודש אפריל 1916. כן הוא מרמז כי רומניה עשויה להיות תחליף לאוקראינה.

אשר לרוסיה בכללותה, פלקנהיין רואה בה שני יעדים עיקריים: פטרסבורג ומוסקווא. הוא מאמין כי אפשר להגיע לידי הכרעת פטרסבורג, אך חושש כי כיבושה יהיה לרועץ לגרמניה מפני שיטיל עליה את הצורך להאכיל ממחסניה את מיליוני תושביה. לעומת זאת, אין פלקנהיין מאמין באפשרות כיבושה של מוסקווא; יתר על כן, הוא קובע כי ההתקדמות לעבר לא תוביל את גרמניה לתכלית כלומר, להכרעה. בסיכום – דעתו של פלקנהיין היא שאסור לה לגרמניה "למתוח" את כוחותיה – המתקשים ממילא למלא אחר הצרכים – להשגת מטרות (כמו פטרסבורג או מוסקווא) שהן למעלה מכוחה. בלשונו: "אין לנו הכוחות אף לאחת ממשומות אלה. רוסיה כיעד למתקפתנו חייבת להיפסל".

חזית צרפת – כיעד אפשרי למאמץ גרמני עיקרי נשארה אפוא ביבשת צרפת בלבד. אילו רצה פלקנהיין לעשות מלאכה שלמה, כי אז היה חייב – כפי שנהג בשאר הזירות – לנתח בצד "היתרונות" גם את "המגבלות". אחר ככלות הכל, היה עליו לחשוב לפחות על האפשרות – רחוקה ככל שתהיה בעיניו – שהמתקפה שלו בצרפת תיכשל, כמו שנכשלה מתקפת קודמו שנעשתה בתנאים התחלתיים טובים יותר. אך הוא לא נהג כך וטעה את טעותו הגורלית ביותר. אמנם ייתכן שברצונו לשכנע את הקיסר בצדקת "גולת-הכותרת" של תכנית-האב שלו, נמנע פלקנהיין במתכוון מלהטיל בה אף מגרעת קטנה שבקטנות; אבל בכך אך הוסיף חטא על עוון – כשמנע ממאשר התכנית לשקול שיקול מלא לכל צדדיו. מכל מקום, בקבעו כי צרפת היא היעד היחיד הבא בחשבון ובהעריכו שהלחץ הגרמני על צרפת הגיע כמעט לנקודת-הכרעה – מכריז פלקנהיין כי אם תצליח גרמניה לפקוח את עיניהם של תושבי צרפת, כי בכל הנוגע לצד הצבאי אין להם כל תקווה, כי-אז תושג ההכרעה המבוקשת; ואין הוא מנסה ולו ברמז, לשאול: ומה יקרה אם לא תיפקחנה עיניהם של תושבי צרפת?

ו. התקפה בצרפת – כיצד ועל איזה יעדים?

כאילו די בעצם ההכרזה, עובר פלקנהיין מן הרמה האסטרטגית לרמה האופרטיבית והטקטית; ואם עד כה ניסה לענות על השאלה: הגנה או התקפה? התקפה רבתי, או התקפה מוגבלת? והתקפה היכן? – הוא עובר לענות על השאלה: התקפה בצרפת – כיצד ועל איזה יעדים?

לכאורה, יעד הגיוני ביותר ששכרו עמו הוא חוף התעלה, שכיבושו היה מבודד את צרפת מבריטניה ואף מקשה על מתן סיוע לה מכל מקור אחר שמעבר לים. ואולם אפשרות זו – שפלקנהיין ניסה להגשימה בצעדיו הראשונים כרמטכ"ל בסוף שנת 1914 ובמחצית הראשונה של שנת 1915 – הוא פוסל כמי שהתנסה בה ונכשל. פלקנהיין גם פסל את שיטת ההתקפה-בהמון.

ההתקפה-בהמון הייתה מענה טפשי למצב שהתפתח בחזית המערב כבר בראשית מלחמת-העולם הראשונה ואשר ניצניו הופיעו עוד במלחמות שקדמו לה. המדובר בעצמת האש, בעיקר אש מק"בים, שבידי המגן, שאותה ביקשו "לספוג" בהמוני-גופות בני-אדם מן הכוח התוקף. מימוש מענה טפשי זה לעצמת אש המגן היה כרוך באבדות נוראות בעיקר בקרב בעלות-הברית שהרבו לבצע "התקפות בהמון" במשך כל שנת 1915, בלא שהתקפותיהן ישאו פרי של ממש. לנוכח הכישלונות והאבדות, נולד בקרב התוקפים הרעיון, שאת ההתקפות בהמון יש להקדים בהרעשה ארטילרית אדירה במשך כמה ימים, וזו תכשיר את הקרקע להתקדמות הרגלים. אולם "החריש" הארטילרי, שלכאורה היה צריך "לכבוש את הקרקע" לא זו בלבד שלא עשה את המלאכה, אלא אף חיסל את גורם ההפתעה כשגילה למגן את כוונות המתקפה.

כל אלה לא נעלמו מעיניו של פלקנהיין. על כן, בתזכירו הוא קובע כי יש ללמוד מכישלון ההתקפות-בהמון של בעלות-הברית וכי אל לה לגרמניה לחקות את שיטותיהן. בהקשר זה ייאמר כי אותה עת פיתח הצבא הגרמני את שיטת ההסתננות במתקפה, וגרס שמוטב להנחית מכת אש עצומה אך קצרה, ובלבד שישמר גורם ההפתעה. עם זאת יצוין כי פלקנהיין לא ממליץ בתזכירו על שיטת ההסתננות, אלא מסתפק בכך שהוא פוסל את השיטה הבלתי-בטוחה של התקפה-בהמון לאורך חזית רחבה, ומכריז עליה שהיא מעל ליכולת הגרמנים

ואינה הכרחית להשגת המטרה. לדעת פלקנהיין יהיה אפשר להשיג את הכרעת צרפת בלא שגרמניה תיאלץ לכלות את כל כוחותיה, אם אך יבחר יעד נכון ואם תוגבל המתקפה על יעד זה לגזרה צרה. יתר על כן, לדעתו אין הכרח שיעד זה יכבש הלכה למעשה. אדרבה, התקפתו צריכה להיעשות ב"גמישות" וגרמניה רשאית "למשוך" את ההתקפה לזמן רב או להפסיקה, להרחיבה או לעצמה, הכל בהתאם לצרכיה, או על-פי ההתפתחויות בחזיתות אחרות.

הבעת הדעה הבלתי-מקובלת, שאין הכרח כלל שיעד ייכבש וכי יש מקום ל"גמישות" בהתקפה – מעידה כי פלקנהיין התכוון להפוך את מתקפת 1916 בצרפת לפתיון: פתיון כולל לצבאות בעלות-הברית, שימהרו מן הסתם לסייע לצרפת בהתקפות-הסחה וכך יחשפו עצמן לאש-המגן ולהתקפות-נגד גרמניות; ופתיון לצרפת, שמטרתו להקיז את דמה עד מוות.

נשארה השאלה: מה היעדים שלמען הגנתם תהיה צרפת מוכנה להקזת-דם שכזאת? פלקנהיין משיב שהמדובר ביעדים שהצרפתים לא יאבו לסגת מהם מטעמי יוקרה ואם יסוגו למרות הכל, תוצאתה המוראלית של נסיגה כזאת תהיה הרת-אסונות לצרפת. כדוגמה ליעדים אלה הוא מונה את בלפור ואת ורדן. מבין שניהם מעדיף פלקנהיין כיעד את ורדן, משום שעיר זו, השוכנת כ-12 ק"מ בלבד מרשת מסילות הברזל הגרמנית, יכולה להוות בסיס טוב להתקפה צרפתית שתסכן את כל החזית הגרמנית.

את סילוק סכנת המתקפה בכיבוש בסיס-המתקפה ורדן מגדיר פלקנהיין "כמטרה משנית". מכאן, שאת הקזת דם צרפת עד מוות מטעמי יוקרה הוא רואה כ"מטרה ראשית". לכאורה, יש סתירה בין המטרה "הראשית" ו"המשנית", שכן סילוק איום המתקפה מחייב כיבוש מהיר, ואילו הקזת הדם עד מוות מחייבת מערכה ממושכת, וככל שתתארך, כן תובטח הקזת-הדם במלואה.

סתירה זו אין פלקנהיין מתרץ בתזכירו – אולם מעשיו בעתיד מעידים כי "המטרה המשנית" לא עמדה כלל לנגד עיניו, לפחות בכל הנוגע לכיבושה המהיר של ורדן. צחוק הגורל הוא שדווקא אי-כיבושה של ורדן העמיד בסכנה את היוקרה הגרמנית. אחר ככלות הכל, תכלית המתקפה היא כיבוש יעד ואם מתמהמה הכיבוש, נפגעת יוקרת החייל, המפקד והאומה בכללה. הנה כי כן טעה פלקנהיין לא רק בכך שלא ברק את הצד

השני של המטבע: מה יקרה ליוקרת גרמניה בקביעת שיטת-פעולה שאין עמה "ניצחון ברור" ככיבוש שטח והכרעת האויב בזמן סביר.

ז. הדרך הנבחרת

בהמלצה על בחירת ורדן כיעד למתקפה הגרמנית ב-1916 מסתיים למעשה תזכירו של פלקנהייין. סיום זה נראה כלוקה בחסר. ייתכן שהוא מסכם את נימוקיו של פלקנהייין כי צרפת היא הזירה הסבירה ביותר לגרמניה לפתח בה מאמץ עיקרי — אך אין הוא מסכם כלל את תזכיר "חג המולד" של פלקנהייין בכללותו.

נרשה אפוא לעצמנו לעשות זאת תחתיו ונציג מה שקרוי בשפה הצבאית "הדרך הנבחרת" שלו:

הכוונה

גרמניה תוכיח לבעלות-הברית, ובראש וראשונה לאנגליה, כי אין סיכוי וטעם להמשך מלחמתן נגדה — ובכך תביא את השלום בתנאים שלה.

השיטה

הקות דם צרפת עד מוות בהתקפה מוגבלת בגזרת ורדן; כוונות להדיפת התקפות-ההסחה בשאר החזיתות; הרעבת אנגליה במלחמת צוללות בלתי מוגבלת ומניעת הצטרפותן של מדינות אחרות למלחמה לצד בעלות-הברית.

תכניתו של פלקנהייין במבחן המציאות

א. פלקנהייין מסתיר כוונתו האמיתית מפקדיו הארמייה ה-5 באמצע דצמבר 1915 נתקבל פלקנהייין, בלוויית קציני-המבצעים הנאמן שלו, הקרי לונל טאפן, אצל הקיסר הגרמני והציג לפניו את תזכירו. נראה שהקיסר לא הבין את האמור בו, שאם לא כן, קשה להסביר כיצד קרה שהמפקד שנועד לפעול בגזרת ורדן, כלומר מפקד הארמייה ה-5, לא היה, אלא נסיך-הכתר "וילי", בנו של הקיסר. הרי במעמדו זה היה בן הקיסר זקוק לניצחון ריאלי, מהיר וחד-משמעי, ואילו רעיונו המרכזי של פלקנהייין היה "למשוך" את המתקפה בגזרת ורדן זמן רב ככל האפשר, כדי להקזיז את דמה של צרפת עד מוות.

אילו היה פלקנהייין הגון יותר, כי אז היה פוקח את עיניו של נסיך-הכתר, וילי, לתכניתו האמיתית, ומונע ממנו אשליות ועגמת-נפש. הוא היה צריך להראות למפקד הארמייה ה-5 ולראש מטהו, קנוב-

לסדורף, לפחות את הפסקה בתזכירו העוסקת בהתקפת ורדן, ולהסביר להם את משמעות המשפט "גרמניה תהיה רשאית להאיץ בפעולותיה או 'למשוך' את מתקפתה, להגדילה או להפסיקה בהתאם לצרכיה". ואולם נסיך-הכתר וקנובלסדורף לא ראו כלל את תזכירו המקורי של פלקנהייין. הנימוק לכך היה מן הסתם קשור בחשש שאם ידעו מפקדי הארמייה ה-5 את האמת האכזרית, שהוא (פלקנהייין) אינו מתכוון כלל להשיג ניצחון מהיר בוורדן, כי אז לא יסכימו לקבל עליהם את המשימה.

איי-הגינותו של הרמטכ"ל הגרמני באה לביטוי לא רק בהסתרת כוונתו האמיתית מפקדיו — וזה היה לו לרועץ בסופו של דבר — אלא גם במעשיו בעת בניית התכנית המפורטת על-ידי הארמייה ה-5, אישורה וביצועה הלכה למעשה. לדוגמה: הוא התנגד להצעתם של הנסיך וילי וקנובלסדורף לתקוף את שתי גדות הנהר מאָז, שוורדן יושבת עליו, בעת ובעונה אחת — ותבע להגביל את ההתקפה הגרמנית לגדה המזרחית של המאָז בלבד. יתר על כן, בעוד מפקדי הארמייה ה-5 דורשים לצורך הביצוע כוחות שיוכלו להבטיח את ביצוע המשימה למעלה מכל ספק, אישר להם פלקנהייין להשתמש לצורך זה רק ב-9 דיביזיות, ואף קבע שהעתודות למבצע לא יהיו תחת פיקוד הארמייה ה-5, אלא בעתודת מטכ"ל.

קיצוצים אלה בעצמת הגייסות המוקצים ישירות לארמייה ה-5 או נשמרים בשבילה בעתודת מטכ"ל נימק פלקנהייין בשאיפתו להבטיח אפשרות להדוף את התקפות-הנגד והתקפות ההסחה של בעלות-הברית, ובמיוחד של חיל-המשלוח הבריטי, ואולם, כאמור, כוונתו הנסתרת הייתה למנוע את כיבושה המהיר מדי של ורדן. שכן אם ורדן תיפול תוך זמן קצר, לא יתקיים הפתיון, הן לצבא צרפת שיבקש להלחם עליה עד החייל האחרון ולהקזיז את דמו עד מוות, והן לצבאות בעלות-הברית שצרפת תלחץ עליהם לבצע התקפות-ההסחה, כדי להקל עליה.

ייאמר לזכותו של פלקנהייין, שלפחות בשלבים הראשונים של מערכת ורדן נהג עקביות ודבקות במשימה כפי שהוא הבין אותה. מבחינה זו, שמר למעשה על העיקרון שהמטרה מקדשת את האמצעים. ומאחר שמטרתו הייתה להקזיז את דם צרפת עד מוות, העז להתגרות אפילו בבנו של הקיסר הגרמני וביוקרתו, ובלבד ששיג את מבוקשו.

ב. פלקנהייין מכוון את טקטיקת ההתקפה בוורדן למטרותיו לתכלית "הקזת דמה של צרפת עד מוות" גם דאג פלקנהייין כי ההתקפה תיעשה בטקטיקה מתאימה. טקטיקה זו ביקשה לפגוע בצבא צרפת בהתקדמות מוגבלת לות בשיטת הסתננות: שתמשוכנה את העתודות הצרפתיות אל מכונת-הקטל של הארטילריה הגרמנית, שרוכזה לצורך זה בממדי שיא: 306 תותחי-שרדה, 542 תותחים-כבדים ו-152 מרגמות, לקטע-חזית צר מאוד.

על עדיפות הגרמנים בארטילריה הוסיפה העובדה, שאם כי המודיעין במטכ"ל הצרפתי נתן אזהרה מוקדמת לאנשי המבצעים על הכוונות הגרמניות בוורדן, היו אנשי המבצעים עסוקים בפיתוח תוכנית אופנסיבה דווקא, עד שכל האזהרות לא מצאו אחזק קשבת. יתר על כן, במטכ"ל הצרפתי סברו, לאחר נפילתם המהירה של המבצעים הבלגיים והררסיים, כי מוטב להוציא ממבצר ורדן את רוב התותחים המוצבים בו, לבל יפלו בידי האויב; מה גם שגזרת ורדן הייתה הבלטיה העיקרית בקרי-החזית ומשום כך, נוחה לקיטוע משני אגפיה.

יצוין בהקשר זה כי מפקדי הארמייה ה-5 חתרו לעבר ורדן שבמרכז הבלטיה, דרך חדה ולא דרך אחד מאגפיה. זה מפתיע — אבל עובדה היא שב-12 בפברואר 1916 היו כוחותיו של נסיך-הכתר ערוכים לתקיפת הבלטיה מן החוד פנימה, ולרשותם תשע דיביזיות. לעומת שבע הארמיות שהיו ערוכות להגשמת תכנית שליפן באוגוסט 1914, ול-63 הדיביזיות שהפעיל לוודנורף במתקפה של 1918 — זה היה כוח קטן. כוח קטן פירושו קרב קטן. ואולם הסתבר שדווקא ממדי הכוח הקטנים וכיוון ההתקפה הפכו את קרב ורדן לקרב קשה וארוך. הקרב נמשך עשרה חודשים ומספר האבדות בו לשני הצדדים הגיע לכמיליון נפש.

בשל הגשמים שירדו אותם ימים, נפתח הקרב רק ב-21 בפברואר בהפגזה אינטנסיבית גרמנית שנמשכה כ-12 שעות. הפגזה זו, שהפכה את נוף השטח המוכה, כביטוי של לידל הארט ל"נוף הירח", הייתה קצרה מהמקובל אצל בעלות-הברית ובעקבותיה לא באה הסתערות המונים. אדרבה, לשטח המוכה חדר כוח גרמני קטן שתפקידו היה לגשש ולבדוק אם הארטילריה עשתה את שלה, תשמה יש לחדש את ההפגזה. בעקבות כוח הסיור, בא הכוח העיקרי שחדר לשטח בהסתננות גלים גלים. גלים אלה הפתיעו את הצרפתים, הדפו אותם ופרצו

את קווייהם ב-24 בפברואר. הרמטכ"ל הצרפתי גיוף זיפר הורה לבדוק אם אין זו התקפת הטעיה בלבד. ומשנוכח כי אין הדבר כן, הורה, כי כל מפקד שיורה על נסיגה יועמד למשפט צבאי. כן מינה זיפר את פיליפ פֶּטֶן למפקד העליון של הצרפתים בגזרה. משתי קביעותיו של זיפר – האיסור לסגת ומינוי פֶּטֶן למפקד – ייתכן שהחשובה היא מינוי פֶּטֶן למפקד גזרת ורדן. שכן קור-רוחו של פֶּטֶן, יחסו לחייל, אמונתו בעדיפות ההגנה על ההתקפה, חרדתו לחסוך בחיי-אדם וזהירותו סייעו בידיו לתקן את השגיאות ששגו אלה שלא הכינו כראוי את הגנתה של גזרת ורדן. תרומתו העיקרית של פֶּטֶן להגנת ורדן הייתה הבטחת הציר היחיד אליה (דרך ומסילת-ברזל) שבלעדיו לא הייתה מצליחה להחזיק מעמד. כלומר, אף שהציר נשלט באש תותחים גרמנית, דאג פֶּטֶן לתחזוק באנשי מילואים מבוגרים-יחסית. הם עסקו בכך בפקודתו יומם וליל במשך כל המערכה, סבלו אבדות נוראות, שבעטיין נקרא הציר בפיהם "הדרך הקדושה", אך התמידו במלאכה.

ממש ביום התמנתו של פֶּטֶן לתפקידו, זכו הגרמנים להישג קרקעי בולט אולם כעבור ארבעה ימים עקב התנגדות הצרפתים שהלכה וגברה בהנהגת פֶּטֶן, ועקב עייפותם של הגייסות הגרמניים ואבדוריהם, קפאה ההתקדמות הגרמנית. פֶּלְקֶנְהַיִן לא היה מודאג מזה, שכן הוא השיג את מטרתו: היה ברור לו שהצרפתים אמנם נאחזו בפתיון ואינם מתכוונים לסגת מבליטת ורדן; אדרבה, הם מוכנים להילחם בה עד החייל האחרון. ואולם

נסיך-הכתר וראש מטהו היו צמאים לניצחון. ב-29 בפברואר הם לחצו על פֶּלְקֶנְהַיִן לאפשר להם לתקוף גם בגדה המערבית של המאָז ואף תבעו ממנו להקצות לצורך זה כוחות נוספים. באין ברירה, נכנע להם פֶּלְקֶנְהַיִן וב-6 במרס עברו הגרמנים לתקוף בשתי הגדות. החיונית בין השתיים הייתה הגדה המערבית. היא הייתה גבוהה יותר ובה שתי גבעות-מפתח. חשיבותן של נקודות אלה הייתה ברורה אף לצרפתים ואמנם הם החזיקו בהן בשיניהם. התקדמות הגרמנים הייתה עקב כך איטית ורב-אבדות.

פֶּלְקֶנְהַיִן התחיל לחשוש כי יש סכנה שלא רק הצרפתים יקוּזו את דמם עד מוות, אלא אף תוקפיהם הגרמנים. הוא ביקש לעצור את המתקפה, מתחרט על שנכנע ללחצם של נסיך הכתר וראש-מטהו להרחיב את המתקפה לשתי הגדות. פֶּלְקֶנְהַיִן כתב אליהם מכתב ובו ציין: הטלת ארבע דיביזיות רעננות לקרב הייתה משגה, שעל כן לא הביאה הצלחות של ממש. על כך השיב לו קנובלס-דורף, רמ"ט הארמיה ה-5, מכתב אופטימי מלא תקוות. הוא הביע דעתו כי גורל הצבא הצרפתי יוכרע בוורדן וציין כי צבא זה מותש לחלוטין – והראה שאין הוא מסוגל להתקפת-נגד. בהמשך לכך הציע קנובלסדורף על דעת נסיך-הכתר להמשיך במתקפה ואף להרחיבה.

אפילו היו נימוקיהם הצבאיים לכאורה מיוסדים על האמונה ש"הצד בעל הנשימה הארוכה יותר ניצח", כלומר עוד לחץ גרמני קטן וכף המאזניים תטה לצד גרמניה – הנה הסיבה האמיתית לרצונם להמשיך במתקפה הייתה, שנסיך-הכתר

וראש מטהו לא היו מוכנים לסיים את הקרב כשזר-הניצחון מהם והלאה. הצטרף לדעתם הקיסר הגרמני, שאמר ב-1 באפריל: ההכרעה ב-1870 נפלה בפריס ומלחמה זו תוכרע בוורדן. לא נותרה אפוא לפֶּלְקֶנְהַיִן ברירה אלא להסכים להמשך ההתקפה. עם זאת, לא הסכים הרמטכ"ל הגרמני לשחרר עתודות להרחבת ההתקפה וטענתו עמו: יש לצפות להתקפות-הסחה בריטיות ויש להבטיח עתודות לסיכולן של אלה.

ג. חיל המשלוח הבריטי נמנע מכניסה לקרב

למעשה נמנעו הבריטים ממתן סיוע של ממש לצרפתים במשך יותר מארבעה חודשים. אילו ירד פֶּלְקֶנְהַיִן לשרוש העמדה הבריטית, ייתכן שלא היה בונה את תכניתו ומפתחה כדרך שפיתח. בוועידת שאנטני, בדצמבר 1915, דובר כי בתחילת 1916 ייצאו צבאות בעלות-הברית בהתקפה סימולטנית בחזית המערב, בחזית הרוסית ואף בחזית האיטלקית. כבר אז תבעו הבריטים את דחיית ההתקפה לקיץ 1916 בטענה שצבאם זקוק לזמן כדי לקלוט לשורותיו את מגויסי החובה.

כאשר החלה המתקפה הגרמנית בוורדן, תבע זיפר מהייג, מפקד חיל-המשלוח הבריטי שהחליף את פרנץ, לפתוח בהתקפות, ולו בהתקפות מוגבלות. תכליתן של התקפות אלה הייתה לא רק למשוך כוחות גרמניים מוורדן אלא אף להכשיר את הקרקע להתקפה הגדולה שהתכוונו הצרפתים להנחית ביחד עם הבריטים ב-1916. הכוונה הייתה למשוך כוחות גרמניים צפונה בעוד ההתקפה

חיילי חי"ר צרפתיים עולים על כלי הרכב היוצאים לעבר ורדן

חיילים צרפתים בוחנים שרידים של מטוס גרמני שהופל בסמוך לורדן

הולוג. השניים נפגשו עם פלקנהיינן לדון במצב שנוצר. פלקנהיינן עשה ככל יכולתו להרגיע את הקיסר ולהשפיע עליו כי לא יורה להפסיק את מלחמת הצוללות. דומה היה לו שהצליח; שכן הקיסר אמר לבתמן. הולוג: "עליך להחליט בין אמריקה לוורדן". ואולם למחרת היום, לאחר שהקיסר נפגש עם השגריר האמריקני גררד והלה שיכנעו כי ארה"ב לא תירתע מלנתק את יחסיה עם גרמניה, פסק וילהלם השני שיש להיכנע לדרישה האמריקנית ולהפסיק את מלחמת הצוללות הבלתי-מוגבלת.

החלטה זו של קיסר גרמניה עקרה יסוד חשוב מתכנית-האב של פלקנהיינן. עיקר כוחה של התכנית היה בשלושת מרכיביה הראשונים: התקפה בוורדן, כוננות להדיפת התקפות-הסחה בשאר החזיתות ומלחמת צוללות בלתי-מוגבלת — ולא דווקא במרכיב הרביעי שלה, מניעת הצטרפות מדינות אחרות למלחמה לצד בעלות-הברית. פלקנהיינן החליט להתפטר. אלא שהוא לא היה עקשן דיו וחזר בו מהתפטרותו בלחץ הקיסר, שלא כאדמירל טירפיץ, שהתפטר מאותה סיבה עצמה ולא חזר בו.

בדיעבד אין ספק, החלטת המדינאים הגרמנים להעדיף את אי-כניסתה הפורמלית של ארה"ב למלחמה על ניהול מלחמת-צוללות בלתי-מוגבלת — הייתה מעשה של טעות. שכן, זה היה נשקה העיקרי של גרמניה באויבתה העיקרית בריטניה ואמצעי כמעט יחיד לבידודה של צרפת מבעלת-בריתה זו. זה

נגזר במהרה. הוסבר לו כי פלקנהיינן קיבל דווקא את דעתו של קנובלסדורף ראש מטהו. הלה נתגלה כקתולי אף מן האפיר פיור ותבע להמשיך את ההתקפה בכל מחיר.

מה הביא את פלקנהיינן להעדיף את דעת רמ"ט הארמייה ה-5 על פני דעת מפקדה? התשובה על שאלה זו אינה קשורה באישיותו החזקה יותר של הרמ"ט אלא בבעיית היוקרה הגרמנית. נראה שדווקא האבדות הכבדות שהרתיעו את נסיך-הכתר מלהמשיך במערכה, הן שהביאו את פלקנהיינן — אם גם לא בלב שלם — להסכים עם קנובלסדורף שיש להמשיך במערכה כדי לנצח בה. פלקנהיינן ידע שלא רק העם הצרפתי, אלא גם העם הגרמני והעולם כולו עוקבים בנשימה עצורה אחר המערכה האכזרית בוורדן. הנה כי כן, המכשול הפסיכולוגי של יוקרת צרפת, שבאמצעותו ביקש פלקנהיינן להקיז את דם צרפת עד מוות, נהפך למכשלה לגרמנים עצמם. מערכת ורדן נעשתה עניין של יוקרה לגרמניה לא פחות מאשר לצרפת. המערכה שנועדה להתיש את צרפת התישה לא פחות את הגרמנים עצמם. ללא ספק הייתה זו מכה קשה לפלקנהיינן.

ה. הקיסר אוסר על הפעלת צוללות ללא הגבלה

לא הייתה זו המכה היחידה. ב-30 באפריל 1916, לאחר שצוללת גרמנית טיבעה אנייה אמריקנית הגיש הנשיא וילסון אולטימטום לגרמניה שהדאיג מאוד את הקיסר הגרמני ואת הקנצלר שלו בתמן

הצרפתית העיקרית תונחת בגזרת הנהר אין. הייג לא היה מוכן לתקוף. לטענתו, היה זקוק לזמן לצורך התארגנות כוח האדם המגויס וזה-מקורב ולצורך צבירת תחמושת. כן, גרס הייג שאין טעם להנחתת התקפה טיפין-טיפין.

קיצורו של דבר, הייג היה מוכן לסייע לצרפתים רק בדרך הרחבת גזרת האחד-ריות הבריטית, שתאפשר לצרפתים לשחרר עוד כוחות לקרב ורדן. מובן שהצד רפתים לא הסתפקו בכך, מה גם שהלחץ על ורדן הלך והחמיר. הם תבעו מהבריטים לתקוף את הגרמנים בגזרתם, אך הייג הוסיף והתחמק מזה ככל יכולתו. הוא לא רצה לשלוח את חייליו למות למען צרפת.

ד. ורדן נעשית עניין של יוקרה גם לגרמנים

מחשבה דומה, בדבר שליחת חיילים למוות, ללא תכלית של ממש, התעוררה בנסיך-הכתר. באמצע אפריל מצא שמספר אבדות הגרמנים מאז תחילת המתקפה מגיע ל-120 אלף, ואין רואים שום ניצחון באופן. ב-21 באפריל כתב הנסיך לפלקנהיינן: אחרי מאבק מר במשך החודש האחרון, על כל שעל אדמה, אני משוכנע כי יהיה אפשר להשיג הכרעה בוורדן במחיר קרבנות כבדים כל-כך שלא יעמדו בשום יחס לרווח המקווה. מובן שהגעתי למסקנה זו בלב כבד, שאין זה קל לי כמפקד האחראי, לזנוח את תקוות הניצחון...

כנסיך-הכתר, וילי היה בטוח כי דעתו שיש להפסיק את ההתקפה בוורדן, תתקבל על פלקנהיינן. ואולם ביטחוננו זה

לאחר הקרבות — שרידי היער שהתחפרו בו חיילי הדיבזיה ה-5 הצרפתית

הראשון והשני של חודש יוני היה דומה שהוא קרב לניצחון: בגדה המזרחית כבשו הגרמנים כמה נקודות-מפתח; המוראל הצרפתי ירד לשפל שאין כמעט למטה ממנו; תנאי הלחימה נעשו בלתי נסבלים לעצבי בני-אנוש; החיילים הצרפתיים שהוצאו למנוחה סירבו לחזור ל"גיהנום של ורדן", או ל"איטליה", כדבי-ריהם. בפרלמנט הצרפתי התנהל ב-16 ביוני ויכוח נוקב ובו הטילה האופוזיציה אשמות כבדות על הממשלה בעניין ורדן. בין השאר, השתתף בוויכוח זה הסמל אזיינו, כשהוא נשען על קביים בשל פציעתו בוורדן. הוא מתח ביקורת על הפיקוד העליון הצרפתי. הוא הפריך את הערכתו של ז'וזף שכנגד כל שני צרפתים שנפלו בקרב, נפלו שלושה גרמנים לפחות, וטען כי ורדן הוכיחה את קוצרי הראות ואת אולת-ידו של הפיקוד העליון הצרפתי.

אכן, ימי השבוע השני של יוני 1916 היו הימים המסוכנים ביותר לצרפת. היה דומה שעוד מאמץ גרמני כלשהו יטה את גורל הקרב לרעתה, אך כאן עמד פטן בפרץ. אם בארבעת חודשי הלחימה הראשונים הוא היה נכון להסכים לנסיגה, מתוך שהעדיף אבדן שטח על אבדן חיי אדם, הנה באמצע חודש יוני, הבין שאין עוד מקום לנסיגה. הוא חש את חומרת המצב, הרגיש נכונה את הדופק הצרפתי והיה ברור לו כי דווקא מפני שדם כה רב הוקז בוורדן — הנסיגה בגורה זו תגרור לא רק אובדן שטח חשוב כשלעצמו, אלא את התמוטטות המוראל הלאומי

אף התישה אותם לחלוטין. ואילו בצד הצרפתי דאג פטן להחליף את הגייסות שבקו לעתים מזומנות, כדי לאפשר להם מנוחה הרחק מקו החזית. הגיעו הדברים לידי כך שבישיבת מטה אצל נסיך-הכתר, ב-13 במאי 1916, בעוד המתקפה הגרמנית מנוהלת בשתי הגדות, הציג רמ"ט הקורפוס ה-10 של הארמייה ה-5 את מצב אנשיו כמצב שלאחר יאוש. לשמע הדבר, החליט נסיך-הכתר שלא להוסיף ולתקוף בגדה המערבית של המאז. אך ראש מטהו קנובלסדורף, שלכאורה קיבל את דעתו, פעל מאחורי גבו ושיכנע את פלקנהיין לכפות על נסיך-הכתר את המשך ההתקפה. פלקנהיין נהג כך ועורר עליו את חמתו של נסיך-הכתר, שהטיח בו: "הוד מעלתך אומר לי היום דבר אחד ומחר דבר אחר. אני מסרב לצוות על מתקפה. אם המפקדה הראשית תעמוד על כך, אהיה חייב כמוכן לציית, אבל לא אעשה זאת על אחריותי".

דבריו החמורים של נסיך-הכתר לא הזיזו את פלקנהיין מעקשנותו: ההתקפה הגרמנית בשתי הגדות נמשכה; לקראת חודש מאי, לנוכח ההתנגדות הצרפתית העיקשת, הצטמצמה לגדה המזרחית בלבד.

הצרפתים לא הסתפקו בהגנה. בסוף מאי ובתחילת יוני יצא ניוואל להתקפות נגד עקשניות, יקרות בכוח אדם ובציוד, לדוגמה: כלים רבים של הארטילריה הצרפתית יצאו מכלל שימוש, בשל בלאי עקב ירי מתמיד. מצב דברים זה עודד את פלקנהיין להתמיד במתקפה. בשבוע

גם היה המענה היחיד להסגר הבריטי על גרמניה, שהלך והחמיר. הניסיון להמיר נשק קטלני זה בניצול הצי המלחמתי הגרמני הנע על פני המים ולא מתחתם — היה ניסיון מועד מלכתחילה לכישלון.

העובדה שהפה שאסר על מלחמת צוללות בלתי-מוגבלת ב-31 אפריל 1916, בהיות היוזמה בידי הגרמנים, התיר זאת בפברואר 1917, כשמצבה של גרמניה היה חמור יותר — מלמדת על הטעות שבה חלטת הקיסר. אם נאמר שב-1916 היו כפות המאזניים שקולות והתוספת של מלחמת-צוללות בלתי-מוגבלת היה בה להטות את הכף, הנה ב-1917 כבר נטתה הכף לצד בעלות-הברית וכניעתו של הקיסר להינרנבורג ולורנדרוף בעניין זה, שוב לא יכלה לשנות את פני הדברים. אדרבה, זה היה צעד נואש ומאוחר, דומה לצעדו של היטלר כשהחליט להפעיל את נשקו הסודי — הפצצות המעופפות — במלחמת-העולם השנייה.

1. יותר מדי דם הוקז בוורדן

פלקנהיין שתכניתו הכוללת זועזעה קשות בשל עקירת נרבך-יסוד ממנה, מלחמת-הצוללות, היה חייב להמשיך ולקיים את הנדבכים האחרים, שגם בהם ניבעו סדקים. הוא הוסיף ותמך בעמדת קנובלס-דורף בדבר מתקפה בכל מחיר בחזית ורדן ובתוך כך, שמר על העתירות כדי לעמוד בפני התקפת-הסחה של חיל המשלוח הבריטי והנה מניעת התגבורות מהכוחות הגרמניים הלוחמים בגזרת ורדן לא זו בלבד שמנעה מהם השגת הכרעה, אלא

הצרפתי. ברוח זו כתב פטן לזופר: "לורדן אסור ליפול. תפיסת עיר זו תהיה לגרמנים הצלחה שאין ערוך לה. היא תעלה את המוראל שלהם ותרפה את ידינו. הצלחה טקטית של האנגלים, גדולה ככל שתהיה — לא תפצה את הציבור על אבדן העיר. ברגע זה נודעת לדעת-הקהל חשיבות שאסור להתעלם ממנה".

ז. התקפת האוסטרים בחזית איט-ליה מזרזת את ההתקפה הרוסית התשועה לצרפת, לא באה בשעה זו מהבריטים אלא מהרוסים. פלקנהיין אמר על הרוסים בתזכירו כי לא יוכלו להחיות את צבאם, אחרי המכות שהוכה ב־1915. אך בעניין זה טעה טעות מרה: הרוסים הצליחו להעמיד בגורתם 130 דיביויות מול 48 דיביויות אוסטריות וגרמניות והיה באפשרותם לרכו מתוך אלה לפחות חמש ארמיות למתקפה, מול גזרה שהחזיקו בה שתי ארמיות אוסטריות בלבד. יתר על כן, כוחם של האוסטרים בחזית הרוסית הוחלש איכותית, מאחר שהרמטכ"ל האוסטרי החליט להעביר את חמש הדיביויות האוסטריות הטובות ביותר שלו מהחזית הרוסית לחזית האיטלקית. קונרד החליט לעשות זאת בניגוד לדעת בעל בריתו פלקנהיין, כדי להגשים את רעיונו בדבר שליפת "החוליה החלשה", איטליה, מהמשחק — ולו בכוחות אוסטריה בלבד. הוא פתח בהתקפת-כיתור באזור פדואה ואולם האיטלקים נסוגו בזמן ונימלטו מהכיתור. במקביל, פנו האיטלקים אל הרוסים בבקשה לפתוח מיד בהתקפה על האוסטרים בחזיתם, והרוסים אכן נענו להם.

ב־4 ביוני פתח ברוסילוב, מפקד הקטע הדרום-מערבי של החזית הרוסית, בהתקפה. בחמש ארמיות תקף שתי ארמיות אוסטריות. התקפתו הייתה אולי ההצלחה הרוסית הגדולה שבמלחמת-העולם הראשונה. תוך פחות משבוע נפרצו קווי-ההגנה האוסטריים בשתי גזרות ו־200 אלף אוסטרים הלכו בשבי. לנוכח המצב שנוצר חש הרמטכ"ל האוסטרי לברלין ב־8 ביוני וביקש עזרה מפלקנהיין. אותו זמן הייתה ההתקפה הגרמנית בגזרת ורדן בעיצומה והצרפתים עמדו ממש על סף התמוטטות. אף-על-פי-כן, החליט פלקנהיין להיעתר לבקשת קונרד ולשלוח שלוש דיביויות "גורליות" לחזית הרוסית. בכך גרם את עצירת התנופה של ההתקפה הגרמנית בוורדן. הנה כי כן, צרפת ניצלה תודות לחוסר-התיאום בקואליציה של מעצמות המרכז בתחילתו של מעשה ובשל החלטתו של

פלקנהיין שלא להמשיך בתנופת ההתקפה בחזית ורדן — בסופו של מעשה.

ח. "הצבא הצרפתי יחדל להתקיים אם לא יתקפו הבריטים" חוסר-תיאום לא היה מנת חלקן של מעצמות המרכז בלבד. כבר תואר כיצד הגיב הייג, מפקד חיל-המשלוח הבריטי בתחילת הקרב על ורדן, על הבקשות של המפקד העליון הצרפתי זופר. והנה אפילו בתחילת יוני, כאשר בפטן עצמו — זה שהכריז "הם לא יעברו" — התחילו להתגלות סימני עייפות והוא לא הסתיר כלל את מרירותו כלפי הבריטים וכלפי זופר, שלדעתו לא עשה די להאיץ בהם לפתוח במתקפתם — עדיין לא התחיל הייג בהתקפה המבוקשת.

מאחר שהבריטים לא פתחו בהתקפה בגזרת הסום והמצב בחזית הרוסית השתפר, נפתחה לכאורה לגרמנים אפשרות לחידוש המתקפה בגזרת ורדן. אולם נסיך-הכתר התנגד לזה בחריפות. הוא ידע כי ההרגעה היחסית בוורדן נוצלה בידי הצרפתים להחיש תגבורת, להתארגן מחדש ולתקן את מערכת ההגנה. אף על פי כן ראש מטהו קנובלסדורף והרמטכ"ל פלקנהיין, בעצה אחת עם אביו הקיסר הגרמני, החליטו על התקפה מكرעת ב־23 ביוני 1916. הפעם היו הגרמנים כולם, פרט לנסיך-הכתר עצמו, בטוחים בניצחון תודות לנשק חדש שהוחש לגזרה: היו אלה פגזי-גז פוסיגן שסומנו בצלב ירוק וזה היה האכזר מכל הגזים שהופעלו עד אז. הביטחון בניצחון היה רב כל-כך שהקיסר עצמו בא לחזית לצפות בו. אולם הוא, ככל היתר, נחל אכזבה מרה. ב־22 ביוני התחילה אמנם הפגזת הגז הגרמנית שעשתה שמות בצרפתים. ואולם המפקדים הגרמנים השמרנים לא סמכו עד תום על נשק זה וחזרו להפגזה קונבנציונלית. הפגזה זו שיככה את התדהמה הראשונית שאחזה את הצרפתים. רבים מהם נכנעו, אך צרפתים רבים עוד יותר עמדו במבחן. ההתקפה הגרמנית שחתרה להגיע אל קו הרכס השולט על גשרי המאָז וורדן עצמה נבלמה אחרי התקרמות של כשני ק"מ. הסתבר כי ההתקפה בוצעה בגזרה צרה מדי וללא עתודות מספיקות (כאמור: בשל משלוח גייסות גרמניים לעזרת הארסטרים במזרח). תוצאותיה ובכלל זה כ־4000 שבויים צרפתים — היו כאין וכאפס לעומת המאמץ שהושקע בה.

ט. ההתקפה בגזרת הסום בינתיים, פתחו סוף-סוף האנגלים במת-

קפתם בגזרת הסום. ב־24 ביוני הנחיתו הפגזה שדומה כי טרם הייתה כמותה. הפגזה זו נמשכה עד 1 ביולי ואז יצא החי"ר הבריטי להסתערות מצדו הצפוני של הנהר סום בעוד חי"ר צרפתי תוקף מדרומו. לפי התכנית המקורית שנקבעה בוועידת שנטני, היה על פוש לתקוף עם 40 דיביויות צרפתיות ואילו על הייג הוטל לתקוף עם 25 דיביויות. עתה נהפכו כמובן היוצרות והצרפתים, שכוחם הותש בוורדן, השקיעו בקרבות הסום רק 14 דיביויות. פלקנהיין אמר על כך לאחר-מעשה, כי מיעוט הכוח הצרפתי התוקף בגזרת הסום הוא הוא שהציל את הגרמנים מתבוסה בגזרה זאת, ובלשונו: "ורדן הצילה את סום". ואולם אפשר אף לומר, כי אילו תקפו הצרפתים בסום בעצמה גדולה יותר, כי אז היו אבודותיהם גדולות יותר — והלא זה הדבר שלשמו למעשה ביצע פלקנהיין את ההתקפה בגזרת ורדן. מכל מקום, שיעור האבדות היחסי של אויבי גרמניה בהתקפת הסום היה גדול יותר מאשר אבדות הצרפתים בוורדן. זאת ועוד: מערכת הסום הוכיחה, כי בכל הנוגע להקזת דם אויביו, היה פלקנהיין משיג הישגים גדולים יותר בהגנה מאשר בהתקפה; מה גם שמערך ההגנה הגרמני בגזרת הסום היה הטוב שבחזית המערב. אכן, אם היו לצרפתים בוורדן, עד תחילת יולי 1916, כ־315,000 אבדות, כלומר כ־63 אלף אבדות בממוצע מדי חודש — הנה ביום הקרב הראשון בגזרת הסום היו לבריטים בלבד 60 אלף אבדות.

למרות אבדות נוראות אלה המשיכו בעלות-הברית לנהל את מתקפת הסום עד לחודש נובמבר ובמהלכו. צבאות הברית נהגו בשיטת ההתקפה בהמון והסתיעו בארטילריה, "הכובשת" לכאורה את השטח, ואף בטנקים. הישגי בעלות-הברית היו מצומצמים והם זכו בשטח קטן יחסית שלא עמד בשום יחס לאבדותיהם. וזאת לדעת: במערכת הסום בכללותה, שהפכה למערכה גדולה ממערכת ורדן, היו 616 אלף נפגעים בצד בעלות-הברית (196 אלף צרפתים ו־420 אלף אנגלים). ההישג העיקרי של מערכת הסום היה אפוא בהפסקת ההתקפה הגרמנית בגזרת ורדן, כי כל העתודות שהיו לפיקוד הגרמני העליון הופנו בראש וראשונה לבלימת ההתקפה של בעלות-הברית בסום.

י. הקרדיט מגיע לרוסים למעשה, ראויים הרוסים לקרדיט יותר מהאנגלים לא רק מפני שהקדימו ונענו לקריאות העזרה מן האיטלקים, אלא בשל

ההשפעה המרחיקת-לכת שהייתה להת-
קפתו של ברוסילוב. לא זו בלבד שבת-
חילת ההתקפה סבלו האוסטרים אבדות
רבות ונאלצו להפסיק את התקפתם
בחזית האיטלקית; אלא שאף הגרמנים
נאלצו להפסיק את התקפתם בוורדן
ושיגרו תגבורת לחזית המזרח, דווקא
בשעה שהיו קרובים לניצחון ועוד בטרם
נפתחה התקפת הסום. בנוסף לכך, היה
עוד הישג עקיף למתקפתו של ברוסילוב:
כניסת רומניה למלחמה לצד בעלות-
הברית באוגוסט 1916, שלא הייתה באה
אלמלא הניצחון הרוסי הגדול.

הצטרפות רומניה הייתה בבחינת
"הקש ששבר את גב הגמל" בנוגע לקר-
יירה של פלקנהייין. זו הייתה לקיסר
הגרמני ההוכחה הסופית שהערכות
הרמטכ"ל שלו, כפי שבאו לידי ביטוי בתז-
כירו, מוטעות מעיקרן. מכל מקום, בחודש
אוגוסט 1916 הוא העביר את פלקנהייין
מתפקידו, מינה תחתיו את הינדנבורג,

שהסתייע בעוזרו הנאמן לודנורף והטיל
על הרמטכ"ל לשעבר לפקד על ארמייה
שתשותף בתיקון המעוות, כלומר בכיבוש
רומניה מחדש.

בחודשים ספטמבר-דצמבר 1916
הוכרעו הרומנים בקלות יחסית, אף שרר-
סיה באה לעזרתם. הסתבר שכוחה של
רוסיה שוב אינו עמה. הסיבה לכך הייתה
שבעקות הצלחותיו הראשוניות של ברר-
סילוב, נתפתו הרוסים לעבור למתקפה
כוללת לאורך כל חזיתם, ולא רק בגזרה
הדרום-מערבית שלה. הם מתחו את
כוחם יתר על המידה, איבדו כמיליון איש
במתקפה וסופם שבמחציתו השנייה של
ספטמבר עמדו לפני שוקת שבורה.

התגבורת הגרמנית ששיגרו הינדנבורג
ולודנורף מחזית המערב, במערכת הרכ-
בות הגרמנית הטובה, החישה את התה-
ליך. ואולם דילול החזית המערבית
מכוחות-העתודה הגרמניים – בנוסף
להשקעת כל כוחותיהם בבלימת מתקפת

בעלות הברית בגזרת הסום זימנו לצרפ-
תים אפשרות לפתוח בהתקפת-נגד בגזרת
ורדן. התקפה זו בוצעה בחודשים
אוקטובר-דצמבר 1916 בפיקודו של
ניוואל והיא החזירה לצרפתים את רוב
השטחים שכבשו הגרמנים בחודשים
פברואר-יולי 1916.

סיכום ולקח

א. תוצאותיו של קרב ורדן
עם סיום התקפת-הנגד הצרפתית נסת-
ימה מערכת ורדן. סיכום אבדות הצדדים
בה לאותה עת הראה, כי לעומת 542 אלף
אבדות לצרפתים היו אבדות הגרמנים
434 אלף. פלקנהייין מזה וזיפר מזה כפרו
במספרים אלה. זיפר טען שכנגד כל שני
צרפתים שנפגעו בוורדן נפגעו שלושה
גרמנים, ואילו פלקנהייין טען – במאמר
שכתב בעיתון צבאי גרמני, ב-12 ביולי
1919 – כי כשליש מצבא צרפת הוצא
מכלל פעולה במערכה זו. שניהם חטאו
כמובן לאמת; ואולם נראה שבין השניים.

חיילים גרמנים צועדים לשדה הקרב בוורדן

פלקנהיינן היה קרוב אליה יותר. אכן, אם גם לא הוצא שלישי מצבא צרפת מכלל פעולה, בוורדן, הנה אין ספק שצבא זה הותש למדי. הוא איבד את מקומו הבכיר בלחמימה לטובת צבא בריטניה ונזרעו בו זרעי המרידה של שנת 1917.

ב. הסיבות לכישלוננו של פלקנהיינן בוורדן

מי שמנסה לכרוך את המרד בצבא צרפת ב-1917, במערכת ורדן, בקשר סיבתי ישיר נמנה מן-הסתם עם סניגוריו של פלקנהיינן; שהרי שאיפת הרמטכ"ל הגרמני הייתה להקניז את דם צרפת ולהביא להתפוררות כוחה הצבאי. אילו היה על פלקנהיינן להסביר מדוע לא התגשמה שאיפתו זו, היה תולה מן הסתם את הקולר לכך, בעיקר בהדחתו. שכן מדיחיו העבירו את המוקד מוורדן לסום ולחזית הרוסית, ואילו הוא היה ממשיך לקיים את "מטחנת" ורדן ודואג להפעילה מחדש מיד לאחר בלימת ההתקפה של בעלות-הברית בגזרת הסום. הוא היה עושה זאת ע"י צמצום התגבורות לבלימת ההתקדמות של צבא רוסיה, שלדעתו היה מתפורר מאליו, והפניית עיקרן לזירת ורדן.

לאמיתו של דבר, הסיבות העיקריות לכישלוננו של פלקנהיינן – בלא לדבר לפרישה על הליקויים שבתכנית-האב עצמה – היו לדעתנו הסיבות הבאות:

א. פלקנהיינן לא הצליח לקשור למר-כבתו את הדרג המדיני לצורך ביצוע תכניתו ברוחה. עקב כך שיבש הדרג המדיני את עיקריה של אותה תכנית.

ב. פלקנהיינן לא ידע להסביר את כוונתו האמיתית למפקד הארמיה ה-5 ולראש מטהו, ונאלץ לבצע אותה בדרך רמייה, שערערה את האמון בינו לבין נסיך-הכתר.

ג. פלקנהיינן הסתיר את תכניתו מבעל-בריתו העיקרי בקואליציה, הרמטכ"ל האוסטרי, על כן פעלו צבאות הקואליציה בחוסר-תיאום.

ד. פלקנהיינן הלך שבי אחר תכניתו-שלו עד כדי כך שלא העריך נכונה את כושר עמידתם של הצרפתים, את אפשרויותיהם של הרוסים לעבור למתקפה ואת החלטתם של הבריטים להימנע ככל האפשר מהיגררות לקרב עם הגרמנים.

ג. הליקויים בתכניתו הכוללת של פלקנהיינן תכלית תכניתו של פלקנהיינן הייתה לה-

כיח לבעלות-הברית ובראשן בריטניה כי אין סיכוי וטעם להמשיך מלחמתן נגד גרמניה, ובכך להביא את הפסקת המלחמה. זה היה אמור להיעשות בשיטה הזו:

א. הקזת דמה של צרפת עד מוות באמצעות התקפה מוגבלת בגזרת ורדן.

ב. כוונות להדיפת התקפות – בשאר החזיתות.

ג. הרעבת אנגליה במלחמת צוללות בלתי מוגבלת.

ד. מניעת הצטרפות של מדינות אחרות למלחמה לצד בעלות-הברית.

מתבקשת שאלה: האם הכוונה בתכניתו של פלקנהיינן הייתה סבירה והליקוי היה בשיטה ובביצוע?

בחכמה שלאחר-מעשה, אפשר לומר כי לנוכח עמידתה של בריטניה, כמעט בבדידות, בשעות הגולגולות של מלחמת-העולם השנייה, אין כל ביטחון שאכן הייתה מניחה את נשקה במלחמת-העולם הראשונה, גם לאחר יציאת בעלות-בריתה מהמערכה. אבל אין לדרוש מפלקנהיינן שינבא את האפשרות שהוכחה כעבור שנים במלחמת-העולם השנייה. לעומת זאת ניתן לטעון נגד פלקנהיינן כי בשיטה שביקש להגשים בה את כוונתו הייתה סתירה פנימית, בין "הפעלת מלחמת הצוללות הבלתי-מוגבלת" לבין "מניעת ההצטרפות של מדינות אחרות למלחמה לצד בעלות-הברית". שכן, הייתה סבירות גבוהה מאוד שהפעלת מלחמת הצוללות תגרור בהכרח את ארה"ב למלחמה.

מצד שני מתחייבת השאלה: מהי תכנית-האב הכוללת, שהיה אפשר לוותר בה על הפעלת נשק הצוללות רב-העוצמה, שהיה המענה היחיד כמעט להסגר הימי שהטילה אנגליה על גרמניה? התשובה מובילה אותנו בהכרח לזירה הרוסית על משאביה. רק שם הייתה גרמי ניה יכולה למצוא תחליף לכל המשאבים שההסגר הימי הבריטי ניסה למנוע ממנה. יתר על כן, ניהול המאמץ העיקרי בזירה הרוסית היה בו כדי למנוע את הצטרפותה של רומניה לבעלות-הברית – וכך היה סיכוי סביר יותר למימוש שאיפה למנוע ממדינות אחרות מהצטרף לצד בעלות-הברית; שלא לדבר על כך שארה"ב אפשר שלא הייתה נכנסת למלחמה עם ביטול מלחמת הצוללות.

ניתן כמובן להוסיף ולשאל האמנם היו הסיכויים להכרעת רוסיה רבים יותר מאשר סיכויי ההכרעה בחזית המערב? כאשר משווים את המצב בשתי החזיתות בדצמבר 1915, עת בנה פלקנהיינן את

תכניתו, מוצאים כי הסיכויים להשגת הכרעה במזרח היו גדולים פריכמה מסיכויי ההכרעה במערב. מתוך כמה סיבות:

א. בחזית המערב לא היה אפשר להביא לביטוי את העצמה המשותפת של קואליציית המרכז, ואילו בחזית הרוסית היה אפשר להפעיל את צבאותיהן של גרמניה, אוסטרו-הונגריה ותורכיה בעת ובעונה אחת.

ב. בחזית-המערב הגיעה ההתקפה הגרמנית לכלל קיפאון בשל מערכת החפירות הנשענת על עצמת אש. זאת ועוד: כל הסיכויים היו שעצמת אש זו תלך ותגבר בשל כושרן של אנגליה וצרפת, הנעזרות בדרך כזו או אחרת בארה"ב, לבטא יותר ויותר את הפוטנציאל התעשייתי שלהן. לעומת זאת, החזית הרוסית גדולת הממדים – שמעצם טיבה אינה ניתנת להגנה רציפה – אפשרה תמרון ומלחמת-תנועה; על אחת כמה וכמה כאשר ממדיו העצומים של הצבא הרוסי עמדו בסתירה משועת לאפשרות חימושו ותחזוקתו על-ידי התעשייה הרוסית הכושלת.

ג. בחזית-המערב היה העורף האזרחי חזק פריכמה מן העורף הרוסי. שהרי הקשיים מבית והמהפכה הממשי שמשת ובאה העמידו בספק את אפשרויותיה של רוסיה להמשיך ולנהל את המלחמה.

ניתן כמובן לטעון טענות נגדיות מדוע לא לבחור בזירה הרוסית שממדיה לא מאפשרים הכרעה. נפוליון והיטלר יכולים לשמש להן הוכחה, אך נראה לנו כי בנתונים של ערב המהפכה שהיו קיימים ברוסיה ושלא היו קיימים בתקופת נפוליון והיטלר – ניתן היה בהחלט להוציא את רוסיה מהמלחמה – גם מבלי להכריעה כליל, מבחינה צבאית (דבר שאמנם אירע בשלהי מלחמת העולם הראשונה).

לכך יש להוסיף שעצם הרצון להוכיח לבעלות-הברית שאין הן מסוגלות להתגבר על גרמניה ובעלות-בריתה היה מתמלא בדרך קלה יותר לגרמניה (בשל יתרון ההגנה על ההתקפה בנתוני מלחמת-העולם הראשונה) על-ידי סיכול ההתקפות בהמון שלהן, תחת ניהול אופנסיבי גרמני בחזית המערב.

בסיכום: הוצאתה של רוסיה מן המלחמה ב-1916 הייתה סבירה אפוא יותר מאשר הוצאתה של צרפת, והעיקר – משתלמת יותר, שכן בעיית הבעיות

של גרמניה – לחימה בחזית אחת בלבד – הייתה נפתרת בהוצאתה של רוסיה מן המלחמה; ואילו הוצאתה של צרפת עדיין הייתה מותירה את בריטניה וקרוב לוודאי אף את האמריקנים כאיום על הגרמנים ממערב. זאת ועוד, הוצאת רוסיה מן המלחמה ב-1916 הייתה מאפשרת למעצמות המרכז לרכז את המאמץ המלחמתי במערב החל מ-1917 תוך הישענות על אוצרות הטבע העשירים של רוסיה.

כמה לקחים

קיימת סכנה שנושא ורדן, החשוב לכש-עצמו, יסיח את דעתנו מתזכיר "חג המולד" של פלקנהיינן בכללותו – ואין תימה: שכן קרב ורדן היה אולי הקרב הקשה והארוך שבהיסטוריה: שיעור התמותה בו, ביחס למטר של חזית היה – לפי חישוביו של אליסטר הורן – הגבוה ביותר בכל מלחמת העולם הראשונה; ורדן הפכה בצרפת לאגדה לאומית מקודשת, מלה נרדפת לאומץ, גבורה וכוח סבל מחד-גיסיא ולניצחון פירוס מודרני מאידך-גיסיא; ורדן השפיעה על צרפת שבין שתי מלחמות עולם וגרמה לה שתבטח בהגנה יותר מאשר בהתקפה; דבר שהכשילה במלחמת העולם השנייה; בוורדן נולדו במצביא הצרפתי פטן אותם זרעי תבוסתנות וחוסר אָמון בבריטים שהפכו למשתף פעולה עם הגרמנים במלחמת העולם השנייה. ורדן הייתה "פרשת-המים" במלחמת העולם הראשונה; עד לה היו סיכויי גרמניה לזכות בניצחון גדולים יותר, וממנה והלאה עבר עיקר עומס המלחמה בצד בעלות הברית מצרפת לאנגליה ולארה"ב.

אף-על-פי שוורדן "גנבה את ההצגה" משאר הרעיונות החשובים שהעלה פלקנהיינן בתזכירו, יש לזכור שאין זה "תזכיר קרב ורדן". אררבה, אם יש מעלה לתזכיר זה, בהשוואה לתכנית שליפן, לדוגמה, היא בכך שהתזכיר הוא תכנית-אב למלחמה בכללותה, ולא למלחמה בזירה אחת בלבד. כאשר תכנית-האב של פלקנהיינן נלגד עינינו במלוא היקפה, ננסה ללמוד הלקחים, הן ממנה והן מדרך ישומה הלבכה למעשה.

ברמה האסטרטגית – נראה לנו כי אפשר ללמוד את הלקחים העיקריים האלה:

א. **יש לקבוע את מטרת המלחמה בהתחשב ביכולת-הביצוע המצויה בעין:** אם לא היה בכוחן של גרמניה ובעלות בריתה לפעול בעת ובעונה אחת בשתי החזיתות העיקריות של

המלחמה, במערב ובמזרח, מוטב היה להן להפנות את המאמץ לאותה חזית העשויה להבטיח להן הישג סביר ומשתלם יותר, כלומר, לחזית הרוסית.

ב. **יש להבטיח תיאום בין הגורם המדיני והגורם הצבאי:** הקיסר הגרמני והקנצלר בתמן הולוג לא הסכימו להפעלת מלחמת צוללות ללא הגבלה. הם היו חייבים לדרוש מפלקנהיינן להציג תכנית שבה הפעלת נשק זה אינה תנאי הכרחי. ביטול נדבך זה בתכניתו שכביכול נשארה בעינה הרס אותה למעשה ומנע השגת הישגים מלאים גם בשאר חלקיה שכביכול נשארו בעינם.

ג. **יש להבטיח תיאום הרוק של כל המדינות השותפות בקואליציה הצבאית:** גם אם פלקנהיינן לא רחש אָמון במפקדי הצבאות של בעלות בריתה של גרמניה, חייב היה להביא את תכניתו לידיעתם לבל יכשילוהו, או לבחור בתכנית שתתקבל יותר על דעתם ותאפשר מיצוי מלוא העצמה של הקואליציה.

ד. **יש לבחור את המועד הנכון להפעלת המאמץ העיקרי:** מוגי האוויר ותנאי-הקרקע מנעו מתקפה בזירה הרוסית – שהייתה מאפשרת יותר מכל זירה אחרת את השגת המטרה רק בראשית הקיץ. אבל פלקנהיינן לא היה צריך לבטל בשל כך דרך-פעולה אפשרית זו – לתקוף באותה זירה – אלא רק לדחותה.

ה. **יש לצבור עצמה מספקת שתבטיח את הגשמת התכנית למעלה מכל ספק:** אילו לא היה פלקנהיינן מסוגל לרכז עצמה מספקת בחזית המערב – שתאפשר הכרעה בקרב ורדן, כאשר ימצא לנכון ועמידה בהתקפות-ההסחה בשאר הגזרות – לא היה צריך לפתוח כלל בהתקפה בחזית זו.

ברמה האופרטיבית – נראה לנו שאפשר ללמוד את הלקחים האלה:

א. **התכנון חייב להבטיח שאחרי "הקזת דמו של היריב" יימצא כוח למהלומה שתכריע אותו.** אם התכוון פלקנהיינן לשתק את מערכת עצביו של האויב בהקזת דמו בלבד, ואם גם אמר במפורש בעת הקרב ולאחריו, כי מעולם לא רצה בכיבוש ורדן עצמה – הנה דווקא מערכת ורדן הוכיחה, כי לפחות ברמה האר

פרטיבית אין די בהקזת-דם ובשיתוק מערכת העצבים של היריב. ברמה זו מגיע, במקדם או במאוחר, השלב שבו הכרח להגיע לידי הכרעה בהנחתת מהלומה סופית; שרק היא תוכל להניב את הפרי המקווה.

ב. **אין להבקיע בקטע-חזית צר ללא פעולות ריתוק בשאר קטעי החזית:** אם כבר הסכים פלקנהיינן לתקוף בחודש יוני את הצרפתים בוורדן, במגמה להכריע את הקרב, היה עליו לדאוג לריתוק הצרפתים בשאר קטעי החזית, כדי שלא יאפשר להם להעתיק כוחות אל גזרת ההתקפה, ממקומות שאינם נתונים ללחץ.

ג. **יש להקצות עתודה אופרטיבית לידי פיקוד-השדה בנוסף לעתודה שבידי הרמה הגבוהה יותר:** פלקנהיינן מנע במתכוון מנסיך-הכתר עתודה אופרטיבית עצומה ושמר את העתודות לעצמו, כדי להבטיח את הגשמת תכניתו הכוללת. בכך סיכל למעשה מלכתחילה את אפשרויות המשחק האופרטיבי של מפקד האר-מייה ה-5.

ד. **הרמה הגבוהה יותר חייבת להב-היר למעלה מכל ספק את כוונותיה לרמה הנמוכה ממנה:** אילו הבהיר פלקנהיינן למפקדי הארמייה ה-5 את כוונתו האמיתית, היה מאפשר להם לנצל את הכוחות המעטים שהעמיד לרשותם ניצול יותר מושכל ויותר תואם את כוונתו שלו.

הלקח האחרון יפה אף לרמה המדינית במקרים שהיא נוזנה מן הרמה האסטרטגית כמקובל במדינות רבות ובכללן ישראל – אך בסדר הפוך. בניתוח האירוע שלפנינו נראה שכאשר וילהלם השני קיבל את תזכיר "חג המולד", בדצמבר 1915, מידי הרמטכ"ל שלו פלקנהיינן, לא הבין את כל האמור בו לא באמתו בלבד. אלמלא כן, ייתכן שלא היה מאשר התכנית והיא הייתה נגזרת.

